

Uitvoeringsplan 2025-2027

Kiemen in Drentse grond

*Maar wil men groeijen, men moet in de aarde vallen.
- Dus zeg ik tot U, plant U in den grond van Drenthe -
gij zult er kiemen?*

Vincent van Gogh, Nieuw-Amsterdam, 28 oktober 1883

Cover: Landschap met een boerderij, Vincent van Gogh, 1883, Drents Museum, Assen. Deze aquarel kwam dit voorjaar 'thuis' in Drenthe door de aankoop van het Drents Museum.

Projectpartners Van Gogh Drenthe:

- Provincie Drenthe
- Gemeente Coevorden
- Gemeente Emmen
- Gemeente Hoogeveen
- Drents Museum
- Recreatieschap Drenthe
- Marketing Drenthe
- GGD Drenthe
- Stichting Kunst & Cultuur
- Rijksuniversiteit Groningen

Met input van veel (lokale) partners o.a.: Van Gogh Huis Drenthe, Kunstenaarsdorp Zweeloo, Stichting Van Gogh Dorp Drenthe, Stichting ToReCo, Stichting Promotie Emmen, Gebiedspromotie Zuidwest Drenthe, Hervormde gemeente Zweeloo en NBTC.

14 november 2024

Managementsamenvatting Uitvoeringsplan

Kiemen in Drentse grond

Van Gogh Drenthe

'Maar wil men groeijen, men moet in de aarde vallen.– Dus zeg ik tot U, plant U in den grond van Drenthe – gij zult er kiemen.' Vincent van Gogh, Nieuw-Amsterdam, 28 oktober 1883

Toen Vincent van Gogh in het najaar van 1883 Drenthe aanded, was hij zoekende. Hij zocht hier in Drenthe zijn weg als kunstenaar, wilde zich ontwikkelen en liet zich inspireren door het landschap en haar inwoners. Ook wij als regio zijn zoekende en hebben de opgave om onszelf te ontwikkelen tot een bloeiende regio met gelijke kansen voor onze komende generaties.

Van Gogh als voorbeeld

In dit plan nemen we een voorbeeld aan Van Gogh, door net als hij te zeggen: *'Plant u in den grond van Drenthe...gij zult er kiemen.'* De erfenis die Van Gogh in Drenthe heeft achter gelaten, kan ons helpen om te ontkiemen. Je ontkiemt nu eenmaal beter in grond geworteld in historie. Die historie en het erfgoed zijn het geheugen van ons gezamenlijke verleden en geven uiting aan onze identiteit, onze trots. Dat juist de koppeling tussen Van Gogh en de historie van de regio de identiteit en trots versterkt, hebben we in het startjaar Van Gogh Drenthe 2023 ervaren. We hebben daarnaast ook sterk ondervonden dat Van Gogh een inspiratiebron is om thema's op het vlak van mentaal welzijn en talentontwikkeling invulling te geven en dat Van Gogh een sterke samenbindende kracht is; Van Gogh brengt mensen samen.

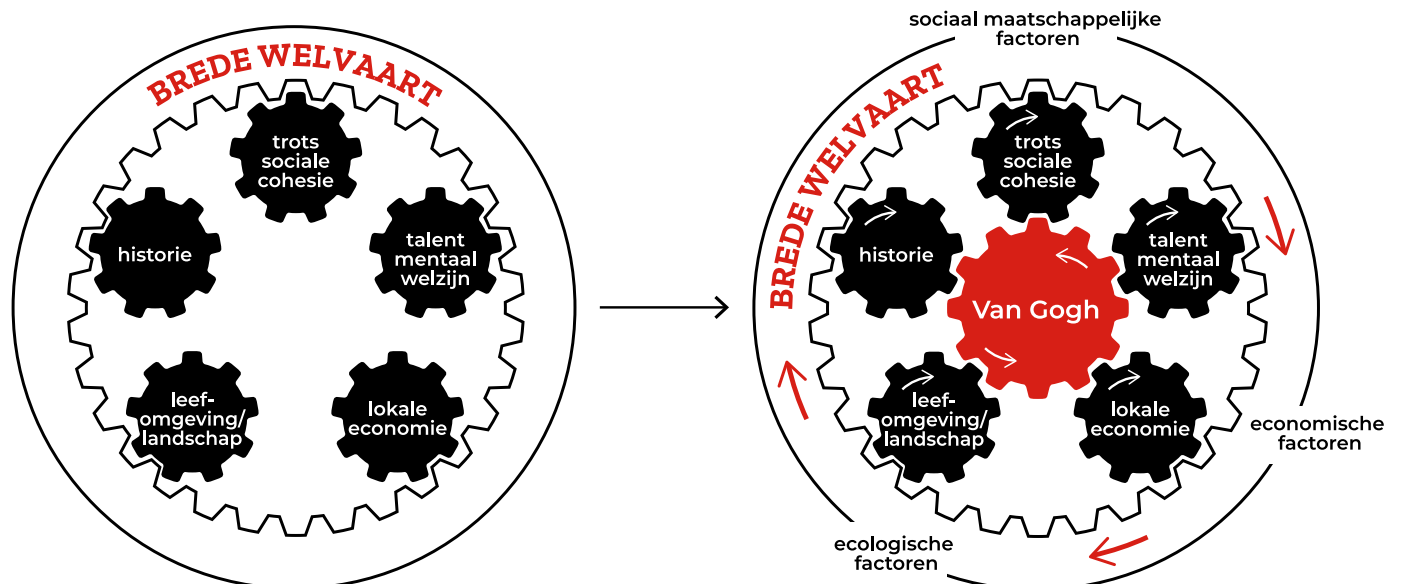
Brede maatschappelijke context in regionale opgave

We gebruiken Van Gogh in dit uitvoeringsplan als inspiratiebron en aanjager voor brede welvaart.

In de onderstaande figuur is te zien dat zonder Van Gogh als inspiratiebron, de leefomgeving en de historie van de regio niet automatisch trots, sociale cohesie, talent/mentaal welzijn en economie in beweging zet. Afgelopen jaren hebben we sterk ervaren dat Van Gogh als aanjager kan worden ingezet om de leefomgeving, natuur, historie, talent, mentaal welzijn,

trots, sociale cohesie en economie in beweging te zetten en uiteindelijk ook het welzijn en de brede welvaart te stimuleren. Daarmee zet Van Gogh brede welvaart in beweging.

Figuur 1: Van Gogh zet brede welvaart in beweging

AMBITIE EN DOELSTELLINGEN

Vanuit de aanpak op de vorige pagina zetten we in op de volgende ambitie:

We willen de erfenis van Vincent van Gogh in Drenthe blijvend zichtbaar en beleefbaar maken voor eigen inwoners en binnenlandse en buitenlandse bezoekers. Daarmee dragen we bij aan brede welvaart in de regio Zuid- en Oost-Drenthe. We doen dat door in te zetten op de thema's ontwikkeling van trots, talent, mentaal welzijn en een aantrekkelijke regio.

> Bewonerstrots in Hoogeveen

Naast deze ambitie willen we specifiek voor dit Uitvoeringsplan 'Kiemen in Drentse grond' met de volgende doelstellingen het verschil gaan maken en bijdragen aan de opgaven van de Regio Deal Zuid- en Oost- Drenthe:

- 1. We willen de trots op de regio Zuid- en Oost- Drenthe versterken door met Van Gogh als inspiratiebron, de historie van de regio te belichten. Uit onderzoek weten we dat erfgoed bij kan dragen aan een versterking van de geworteldheid van de identiteit en de versterking van trots en dat dit bijdraagt aan het welzijn van de inwoners. In 2027 streven we ernaar dat 55% van inwoners van Coevorden, Emmen en Hoogeveen er trots op is dat Van Gogh in Drenthe is geweest. (0-meting in 2024: 43% van de inwoners in de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen is er trots op dat Van Gogh in Drenthe is geweest).**
- 2. Met Van Gogh als inspiratiebron willen we bijdragen aan een versterking van het mentale welzijn en talentontwikkeling en daarmee bijdragen aan de kansen-gelijkheid. We doen dat door voor het onderdeel mentaal welzijn in te zetten op de doorontwikkeling van de Gezonde School aanpak met het thema kunst/Van Gogh. Voor het thema talentontwikkeling zetten we in op de doorontwikkeling van bestaande Van Gogh Drenthe lespakketten. Hiermee willen we 6000 personen bereikt hebben in 2027.**
- 3. Door het ontwikkelen van nieuw cultureel/toeristisch/recreatief aanbod willen we de aantrekkelijkheid van de leefomgeving van de regio vergroten. In 2027 willen we drie Van Gogh landmarks en (de versterking van) drie bezoekpunten realiseren in gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen. Met deze realisatie willen we in het jaar 2027 100.000 bezoekers aan Van Gogh Drenthe locaties hebben gehad.**

4. Daarnaast willen we door het ontwikkelen van nieuw cultureel/toeristisch/recreatief aanbod bijdragen aan een versterking van het vestigingsklimaat in deze regio en daarmee de economie en de kansen voor ondernemers en werkgelegenheid versterken.

De doelen dragen op de volgende manier bij aan de volgende opgaven van de Regio Deal Zuid- en Oost-Drenthe:

Kansengelijkheid: Met het erfgoed van Van Gogh als inspiratiebron merken we dat we de soms rauwe historie van Zuid- en Oost- Drenthe vanuit een positieve insteek kunnen belichten en een positief effect genereren op de identiteit en trots van de regio Zuid- en Oost- Drenthe. Deze ontluikende trots werkt samenbindend. Zo waren er afgelopen jaar al zo'n 2.000 vrijwilligers betrokken bij Van Gogh activiteiten. Dit heeft uiteindelijk ook een breder effect op het welzijn in de regio, stimuleert de kansengelijkheid en er wordt een positieve stimulans gegeven aan het niet altijd positieve imago van de regio. Daarnaast denken we een bijdrage te kunnen leveren aan het versterken van talentontwikkeling waarmee het doorzettingsvermogen, samenwerkende capaciteiten en communiceren als levensvaardigheden worden gestimuleerd. Ook deze capaciteiten dragen bij aan de kansengelijkheid in de regio. Het ontwikkelen van nieuw bezoekbaar aanbod leidt tot indirecte en directe werkgelegenheidsontwikkeling waarmee ook een bijdrage wordt geleverd aan de kansengelijkheid ten opzichte van de rest van Nederland.

Toekomstbestendige en veerkrachtige economie: Op basis van monitoring van het startjaar Van Gogh Drenthe in 2023, weten we dat het thema Van Gogh mensen naar de regio trekt, maar dat het aanbod tot nu toe te mager is om een compleet meerdaags palet aan activiteiten neer te zetten. Door nieuw aanbod te genereren met dit Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse grond, denken we dat de aantrekkende werking van zowel inwoners, als toeristen wordt versterkt, waardoor de

economie verder wordt verbreed met vrijetijdseconomie. Ook voor ondernemers biedt het nieuwe aanbod perspectief om op in te spelen. Daarnaast zorgt het nieuwe aanbod ervoor dat de regio aantrekkelijker wordt en het vestigingsklimaat wordt verbeterd wat de toekomstbestendige en veerkrachtige economie verder in haar kracht zet.

Aantrekkelijke regio: Het toeristische en culturele aanbod in de regio Zuid- en Oost- Drenthe biedt ruimte voor een stimulans, waarbij we er op letten dat de schaalgrootte past bij de draagkracht van de omgeving. Door nieuw aanbod toe te voegen op een thema (Van Gogh) dat bewezen aanslaat bij bewoners en bezoekers, denken we de regio aantrekkelijker te maken en tegelijk de historie en cultuur van de regio meer zichtbaar te maken. Door het nieuwe Van Gogh aanbod zetten we de regio op de kaart en zal de aantrekkende werking van zowel inwoners van de regio, als toeristen worden versterkt. Dit heeft een positief effect op de economie. Ook kan dit nieuwe aanbod een aantrekkende werking hebben voor inwoners net over de grens. We willen cultuur met dit nieuwe aanbod actief stimuleren waarbij we extra aandacht richten op de doelgroep jeugd. Daarnaast stimuleren de projecten uit dit plan bewonersparticipatie en ontmoeting in de buurten, wat bijdraagt aan een prettige regio om te wonen. Als laatste zetten we Van Gogh neer als 1 van de 10 iconen* van Drenthe, waarmee we met het verhaal van Van Gogh bijdragen aan het op de kaart zetten van de regio als oorspronkelijke regio waar je weer kunt opladen.

* Van Gogh Drenthe, Hunebedden, Wildlands, Fietsen en wandelen, Nationale parken, TT, Drents Museum, Geopark de Hondsrug, Koloniën van Weldadigheid, Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

^ Schildering gekozen door inwoners van Nieuw-Amsterdam/Veenoord

WAT GAAN WE DOEN

We willen de zojuist benoemde doelen bereiken door concreet in te zetten op de volgende activiteiten:

Mentaal welzijn talent ontwikkeling

Vanuit onze ervaringen in het startjaar 2023 hebben we gemerkt dat Van Goghs tijd in Drenthe veel meer domeinen verrijkt dan alleen toerisme. Kunst en zeker het verhaal van Vincent van Gogh, raakt mensen en kan worden ingezet om talentontwikkeling en mentale gezondheid te bevorderen. In samenwerking met de GGD Drenthe en lokale educatiepartners willen we bestaande educatiepakketten, waaronder de Gezonde School aanpak duurzaam verdiepen met de thema's talentontwikkeling en mentaal welzijn.

Landmarks

In het startjaar 2023 hebben we gemerkt dat het hebben van grote eyecatchers een enorm positief effect heeft op de zichtbaarheid en beleefbaarheid van een project. Daarom willen we de Van Gogh landmarks laten ontwikkelen door internationaal bekende en gerenommeerde beeldend kunstenaars. De landmarks versterken de belevingswaarde en de identiteit van de locatie en haar omgeving. Het draagt de bevindingen uit van Van Gogh in de betreffende gemeente in relatie tot o.a. (im)materieel erfgoed, landschappelijke kwaliteiten en plaatselijke verhalen.

Bezoekpunten

Een groot leerpunt vanuit het startjaar 2023 was dat er te weinig fysiek zichtbare plekken zijn waar je het Van Gogh verhaal kunt beleven. Met dit uitvoeringsplan werken we aan fysieke plekken door drie toegankelijke bezoekpunten te realiseren/versterken. De volgende drie bezoekpunten zijn vanuit verkenningen met lokale partners uitgewerkt.

> Kamer van Van Gogh in het Van Gogh Huis Drenthe

Bestemmingsontwikkeling Van Gogh Huis Drenthe en haar directe omgeving

Bij het ontwikkelen van nieuwe initiatieven in een kleinschalige leefomgeving zoals Nieuw-Amsterdam/Veenoord is het essentieel om nieuwe ontwikkelingen op te pakken samen met inwoners. Bij het Van Gogh Huis Drenthe deden we daar in 2023 de eerste succesvolle ervaringen op die nu om een vervolg vragen. Allereerst willen we het Van Gogh Huis verder professionaliseren. Na een jaar operationeel te zijn, komen noodzakelijke verbeterpunten voor een duurzame exploitatie aan het licht en willen we inzetten op het beter zichtbaar maken van het huis door de ingang zichtbaarder te maken en het pand aan te kleden met een muurschildering of dynamisch geveldoek. Ook de bezoekcapaciteit en organisatie van het Van Gogh Huis Drenthe dient versterkt te worden om de exploitatie richting de toekomst duurzaam te krijgen.

Naast het Van Gogh Huis zelf, willen we ook het dorp en de inwoners van Nieuw-Amsterdam/Veenoord blijvend betrekken. We willen samen met de inwoners, Van Gogh ook meer zichtbaar maken in het straatbeeld van het dorp o.a. door een interactieve publiekstrekker te creëren. Daarnaast zetten we een speciaal programma op voor en met inwoners en ondernemers.

Immersive Experience Hoogeveen

In Hoogeveen is er momenteel weinig tastbaars wat herinnert aan het verblijf van Van Gogh in deze plaats. Dit, samen met de gedachte dat er behoefte is aan innovatieve publiekstrekkingen die ook op regenachtige dagen te bezoeken zijn, bracht de conceptontwikkeling voor de Immersive Experience Hoogeveen op gang. Een Immersive Experience is een digitale beleving in een donkere ruimte waar je door lichtprojecties als het ware in de schilderijen van Van Gogh rondloopt. Vanuit Hoogeveens perspectief wordt een beleving gecreëerd waar je in drie ruimtes het verhaal van Van Gogh in Hoogeveen beleeft, maar ook wordt uitgedaagd om over je eigen leven en dromen na te denken. Er is speciale aandacht voor de invalshoek vanuit jongeren waardoor het ook voor scholen interessant is.

Inspiratieplekken Zweeloo

Als authentiek dorp mist Zweeloo logische startplekken voor een waardevol bezoek aan het dorp. Samen met verenigingen en stichtingen in Zweeloo is daarom nagedacht hoe we deze startplekken kunnen invullen, waarbij het kerkje van Zweeloo een prominente plek inneemt als beleefbare multifunctionele bestemming. Naast dat het kerkje op zondag gewoon dienst doet als kerk, is gezocht naar nevenfuncties die complementair zijn aan de zondagse dienst. Met lichtprojecties wordt een indringende Van Gogh beleving neergezet en wordt de kerk mogelijk ook tegelijk ingezet als Tourist Info. Om ook een nieuwe doelgroep vrijwilligers aan te boren, wordt het concept Erfgoede Gasten voor het eerst in Nederland geïntroduceerd. Bij dit concept krijgen werkenden de kans om op een unieke erfgoedlocatie te werken en tegelijk als vrijwilliger aan de slag te gaan en zo maatschappelijk verantwoord te werken. Naast de activiteiten in de kerk wordt ook in het dorp zelf, op subtiele wijze meer zichtbaarheid gegeven aan Van Goghs tijd in Drenthe. Daarnaast wordt ingezet op het opleiden van gastvrouwen en -heren om bezoekers te woord te staan.

Monitoring en Onderzoek

Naast het monitoren van de doelstellingen van dit plan, willen we extra aandacht richten op een onderzoek naar de rol en het effect van erfgoed en historie op de trots, identiteit en welzijn van inwoners. Dit omdat we ervaren dat de regio waar je geboren bent, invloed heeft op je identiteit en welzijn. Er zijn nog maar weinig onderzoeken op dit vlak beschikbaar in Europa. Ook de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen ziet dat onderzoek op dit thema weinig aandacht heeft gehad en vindt het interessant om een eerste onderzoek hiernaar te doen in de regio Zuid- en Oost-Drenthe. De uitkomsten uit dit onderzoek geven aanbevelingen welke aspecten kunnen worden ingezet om de identiteit en het welzijn in de regio verder te versterken. Er wordt daarbij samengewerkt met de Alliantie van Kracht, de Landelijke Data Alliantie en het NBTC.

Marketing en communicatie

Je kunt prachtige initiatieven realiseren, maar als niemand weet dat deze initiatieven bestaan, is het zonde van je investeringen. Om die reden zetten we ook in op marketing en communicatie. We willen budget inzetten op de hier ontwikkelde initiatieven om zo te zorgen dat de uitgevoerde initiatieven ook de aandacht krijgen die ze verdienen.

Samenwerken

Binnen dit uitvoeringsplan werken we samen met instanties vanuit diverse domeinen. Zowel met professionele organisaties als met inwoners uit de regio. We sluiten voor het ontwikkelen van nieuw aanbod waar mogelijk aan bij bestaande samenwerkingspartners zodat een duurzame voortzetting van de initiatieven geborgd is. Daarnaast kijken we voor onze samenwerking over grenzen van de regio heen bijvoorbeeld in de samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen, NBTC en Van Gogh Europe.

MIJLPALEN

Datum	Mijlpaal / product
Q3 2025	Dorpsparticipatie Zweeloo
Q4 2025	Citydressing Nieuw-Amsterdam/Veenoord gereed
Q4 2025	Realisatie lespakket
Q4 2025	Buitenruimte/aankleding Van Gogh Huis Drenthe gereed
Q1 2026	Concept Erfgoede Gasten Zweeloo: nieuwe doelgroep vrijwilligers gereed
Q3 2026	Inspiratiepunt kerk Zweeloo gereed
Q3 2026	Opzetten vrijwilligersorganisatie Zweeloo gereed
Q4 2026	Beleving en capaciteitsverruiming Van Gogh Huis Drenthe gereed
Q4 2026	Opening Immersive beleving Hoogeveen
Q4 2026	Oplevering dorpsaankleding eenduidige bewegwijzering informatievoorziening Zweeloo
Q4 2026	Realisatie belevenislocaties Nieuw-Amsterdam/Veenoord
Q4 2027	Oplevering Landmarks
Q4 2027	Oplevering onderzoek rol erfgoed op trots, identiteit en welzijn
Q4 2027	Organisatie en connecties Van Gogh Huis Drenthe gereed
Q4 2027	Bewonersparticipatie Nieuw-Amsterdam/Veenoord gereed

VAN GOGH DRENTHE

*Maar wil men groeijen, men moet in de aarde vallen.
- Dus zeg ik tot U, plant U in den grond van Drenthe -
gij zult er kiemen?*

Vincent van Gogh, Nieuw-Amsterdam, 28 oktober 1883

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3	5 Ontwikkelprojecten voor brede welvaart	20
1 Inleiding	10	5.1 Talentontwikkeling en mentaal welzijn met Van Gogh als inspiratiebron.	20
1.1 Van Gogh als voorbeeld	10	5.2 Ontwikkeling Van Gogh Landmarks.	22
Onze wieg.	10	5.3 Ontwikkeling Van Gogh Drenthe bezoekpunten. .	23
Brede maatschappelijke context in regionale opgave	10	5.3.1 Bestemmingsontwikkeling Van Gogh Huis Drenthe en haar directe omgeving.	23
1.2 Achtergrond	11	5.3.2 Ontwikkeling Immersive Van Gogh Experience in Hoogeveen.	25
Waarom deze aanvraag	11	5.3.3 Ontwikkeling Inspiratieplekken Zweeloo.	27
1.3 Leeswijzer.	11	6 Monitoring en onderzoek	30
2 Analyse	12	7 Marketing en communicatie	31
3 Aanpak voor brede welvaart	15	8 Organisatie en continuïteit	32
Beleving historie	15	Haalbaarheid en beheersbaarheid	33
Leefomgeving/landschap	15	9 Resultaten en mijlpalen	34
Lokale economie.	15	Mijlpalen.	36
Talentontwikkeling en mentaal welzijn.	15	10 Planning	37
Trots en sociale cohesie	15		
4 Ambitie en doelstellingen	17		
4.1 Ambitie	17		
4.2 Doelgroep	18		
Regionale Impact	19		
Integraliteit	19		
Afstemming positionering Van Gogh Europa	19		

Inleiding

Toen Vincent van Gogh in het najaar van 1883 Drenthe aandeed, was hij zoekende. Hij zocht hier in Drenthe zijn weg als kunstenaar, wilde zich ontwikkelen en liet zich inspireren door het landschap en haar inwoners.

Ook wij als regio zijn zoekende en hebben de opgave om onszelf te ontwikkelen tot een bloeiende regio met gelijke kansen voor onze komende generaties.

1.1 Van Gogh als voorbeeld

In dit plan nemen we een voorbeeld aan Van Gogh, door net als hij te zeggen: 'Plant u in den grond van Drenthe...gij zult er kiemen'. We denken dat de (culturele) erfenis die Van Gogh in Drenthe heeft achter gelaten, ons kan helpen om te ontkiem. Je ontkiemt nu eenmaal beter in grond geworteld in historie. Die historie en het erfgoed zijn het geheugen van ons gezamenlijke verleden en geeft uiting aan onze identiteit, onze trots. Dat juist de koppeling tussen Van Gogh en de historie van de regio de identiteit en trots versterkt, hebben we in het startjaar Van Gogh Drenthe 2023 ervaren. We hebben daarnaast ook sterk ondervonden dat Van Gogh een inspiratiebron is om thema's op het vlak van mentaal welzijn en talentontwikkeling invulling te geven en dat het erfgoed van Van Gogh een sterke samenbindende kracht heeft; Van Gogh brengt mensen samen.

'Men kan mijns inziens nergens beter denken dan bij een boerenhaard waar een oude wieg met een kindje bij staat...'

Vincent van Gogh, Nieuw-Amsterdam, 26 oktober 1883

Onze wieg

De plek waar onze wieg staat, maakt verschil. Dat merken we duidelijk in de regio Zuid- en Oost- Drenthe. Hoe we vervolgens omgaan met deze plek, kan het verschil gaan maken. Van Gogh was erg gecharmeerd van deze plek en zette het landschap en de mensen op de voorgrond. Vaak zien we zelf niet altijd de waarde van onze 'plek' en besteden we er liever geen aandacht aan. We kunnen de soms rauwe geschiedenis van de plek wegstoppen, of we kunnen de plek verrijken zodat het zorgt voor begrip voor elkaar, trots, welzijn en het overbruggen van verschillen tussen bevolkingsgroepen¹. Wij kiezen voor het laatste en willen daar in dit project aan werken door aan de hand van de erfenis van Van Gogh, onze gezamenlijke geschiedenis zichtbaar te maken als een getuige van onze identiteit. Een identiteit waarop we willen bouwen met en voor de komende generaties.

WELKE ERFENIS LIET VAN GOGH HIER ACHTER

In 2021 deden het Drents Museum, Drents Archief en het Drentse Landschap een onderzoek naar de erfgoedlocaties van Van Gogh in Drenthe. Dit onderzoek laat zien waar Van Gogh woonde en werkte en welke plekken hij bezocht in het najaar van 1883. Deze fysieke erfgoedplekken zijn samen met de schilderijen, schetsen die hij hier maakte en 23 brieven die hij schreef, voor ons de erfenis van Van Gogh in Drenthe.

Brede maatschappelijke context in regionale opgave

We willen onze erfenis van Van Gogh niet onder een stolp plaatsen, maar inzetten voor brede welvaart: voor sociale cohesie, versterking van het mentale welzijn, talentontwikkeling, een aantrekkelijke regio, werkgelegenheid en het in stand houden van het voorzieningenniveau. Daarom willen we een aanvraag doen voor de Regio Deal Zuid- en Oost- Drenthe. De ervaring en werkwijze die we binnen Van Gogh Drenthe al hebben opgedaan en die we binnen dit voorliggende uitvoeringsplan gaan opdoen, willen we inzetten bij de mogelijke Regio Deal-aanvraag die op het thema Recreatie & Toerisme begin 2025 ingediend gaat worden.

¹ Meer dan waard, maatschappelijke betekenis van musea, 2011

1.2 Achtergrond

In het startjaar Van Gogh Drenthe in 2023 hebben we gemerkt dat Van Gogh inwoners van Drenthe (en ver daar buiten) op de been brengt. Dat Van Gogh drie maanden in Drenthe woonde en erg onder de indruk was van Drenthe, maakt ons Drenten trots.

Van Gogh Drenthe kreeg vorig jaar een kickstart tijdens het jubileumjaar waarin het 140 jaar geleden was dat Van Gogh in Drenthe verbleef. Dit jubileumjaar bleef niet onopgemerkt. Sterker nog, we werden achterover geblazen door de vele enthousiaste initiatieven die vanuit de samenleving werden ingebracht om het verhaal van Van Gogh Drenthe zichtbaar te maken. Meer dan 135 lokale initiatieven werden in 2023 uitgevoerd door zo'n 2.000 vrijwilligers. Dat leverde 200.000 bezoekers op en een geschatte waarde aan bestedingen van 7 miljoen euro. 10.000 kinderen volgden lessen over Van Gogh op school, bezochten de voorstelling VINNIE of bekeken de tentoonstelling in het Drents Museum. Er verschenen meer dan 75 artikelen in de regionale en lokale kranten, er kwamen 27 journalisten/influencers op bezoek en de (inter)nationale media waarde was 32,5 miljoen.

< Scan de QR-code voor een
impressie van het startjaar
Van Gogh Drenthe 2023.

Waarom deze aanvraag

Waar het aanvankelijk het idee was om Van Gogh Drenthe toeristisch in te zetten, bleek vorig jaar al snel dat dit project een veel bredere waarde heeft en impact maakt op sociale cohesie, trots van inwoners en bijdraagt aan het in stand houden van het voorzieningenniveau en cultureel aanbod. Ook uit onderzoek blijkt duidelijk de potentie om blijvend het verhaal van Van Gogh en de Drentse geschiedenis met elkaar te verbinden en zichtbaar te maken². Vanuit de inhoudelijke thema's rond mentaal welzijn en talentontwikkeling die Van Gogh bezighielden toen hij in Drenthe was, zien we daarnaast kansen om beide een gezicht te geven in Drenthe.

De brede lokale betrokkenheid en het enthousiasme, zorgden voor stevig bestuurlijk draagvlak om de erfenis van Van Gogh blijvend zichtbaar en beleefbaar te maken in Zuid- en Oost- Drenthe. Want 2023 leerde ons ook dat, hoewel het enthousiasme groot is, het beschikbare (bezoekbare) aanbod nog mager is. Dit enthousiasme en het nog magere aanbod, plus de kans op een nog bredere maatschappelijke impact, was de aanleiding voor het Toekomstplan Van Gogh Drenthe 2024-2030 waarin de ambitie richting 2030 omschreven staat. Het voorliggende uitvoeringsplan is een nadere invulling en uitwerking van het hoofdstuk Bestemmingsontwikkeling uit het Toekomstplan Van Gogh Drenthe. We geven in dit uitvoeringsplan aan hoe we, aan de hand van de vraag, de bestemming Zuid- en Oost-Drenthe concreet willen ontwikkelen om ons te helpen ontkiemen.

² Bewonersonderzoek Nieuw-Amsterdam/Veenoord, Marketing Drenthe, 2023: 68% van de inwoners en 67% van de ondernemers vindt dat de ontwikkelingen rond Van Gogh hun dorp mooier maakt. 71% van de ondernemers vindt dat ze kan profiteren van de bezoekers die naar het dorp toekomen.

1.3 Leeswijzer

In dit Uitvoeringsplan: 'Kiemen in Drentse grond', gaan we allereerst in op de analyse, om vervolgens in te gaan op de aanpak en onze ambitie, doelstellingen en doelgroepen. Vervolgens beschrijven we welk aanbod we willen ontwikkelen en hoe we dat willen monitoren. We gaan in op de marketingcommunicatie, de organisatie en samenwerking, om daarna de resultaten van dit uitvoeringsplan te duiden. Tenslotte gaan we in op de planning en begroting. Bij dit Uitvoeringsplan verwijzen we op diverse plekken naar ons Toekomstplan Van Gogh Drenthe 2024-2030 van waaruit dit Uitvoeringsplan is opgesteld. Het Toekomstplan is toegevoegd als bijlage.

'Juist op dit moment gevoel ik in me het begin van iets beters. Dat er nog niet is, maar toch ik zie in mijn werk dingen die ik nog pas niet had.'

Vincent van Gogh, Nieuw-Amsterdam, 16 oktober 1883

Analyse

Vanuit de analyse die we uitvoerden in het Toekomstplan Van Gogh Drenthe 2024-2030, aangevuld met recente bevindingen, kunnen we de volgende conclusies trekken die voor de opzet van dit plan van belang zijn:

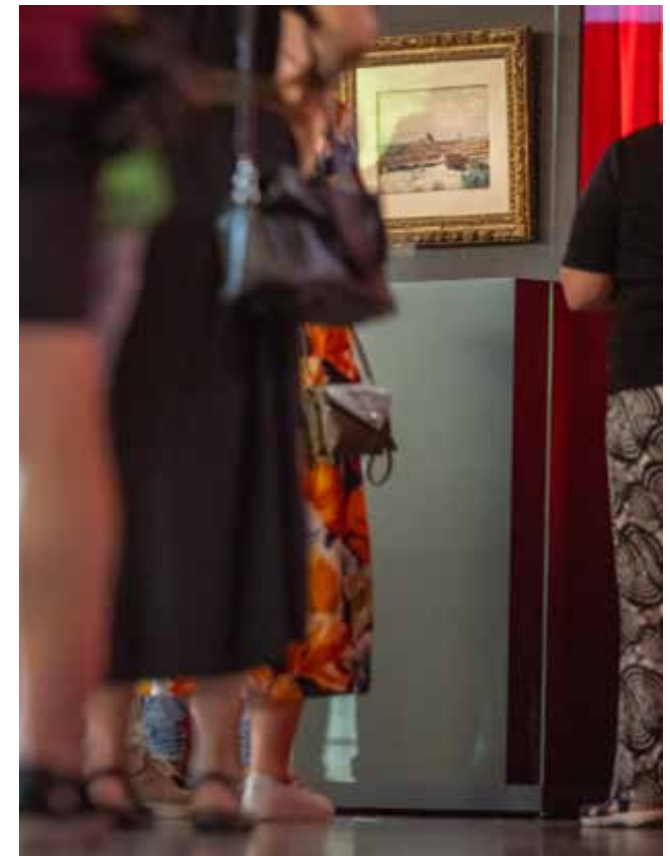
Verband tussen erfgoed, trots, identiteit en welzijn

De erfenis van Van Gogh in Drenthe biedt kansen om de trots op culturele identiteit en het samenbindende vermogen van de regio verder te versterken. De afgelopen tijd hebben we een start gemaakt om te onderzoeken hoe we de culturele identiteit en trots van inwoners aan de hand van het erfgoed van Van Gogh verder kunnen versterken. In veel culturele rapporten wordt aangegeven dat erfgoed en een gezamenlijk verleden bijdraagt aan de identiteit van inwoners en dat het de trots van inwoners laat groeien zodat ze beter voor hun erfgoed gaan zorgen. Ook het Verdrag van Faro erkent dat en stelt de mens en de samenleving centraal in hún relatie met erfgoed. Zo geeft het Verdrag van Faro als uitwerking van Artikel 27 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens het volgende aan: 'Het benadrukt de maatschappelijke en verbindende waarde van cultureel erfgoed, en het belang van betrokkenheid en deelname door de samenleving. Niet het erfgoed zelf, maar de mens en menselijke waarden staan centraal.' Ook in het plan 'Erfgoed telt'³ wordt aangegeven over erfgoed dat: 'Zij verhalen vertellen over waar we vandaan komen, wie wij zijn en hoe we ons ontwikkelen. Bij de grote veranderingen in onze leefomgeving biedt erfgoed herkenning en geeft het houvast en identiteit. Daarbij hebben monumenten, historische binnensteden en cultuurlandschappen allereerst een waarde

in zichzelf: ze zijn de dragers van het verleden die we koesteren om hun eigen betekenis en schoonheid. We geven hen dan ook graag door aan toekomstige generaties.'

Plekken, identiteit, verbondenheid en welzijn

Hoewel we aanvoelen dat de connectie tussen erfgoed en identiteit een logische en kloppende connectie is, zijn er maar weinig rapporten die ook met bewijs hiervoor komen. Een onderzoek dat dit wel doet, is het onderzoek van de National Trust: Places that make us⁴. In dit onderzoek wordt aangegeven dat er een sterk gevoel van 'thuis voelen' en identiteit wordt opgeroepen door plaatsen die betekenisvol zijn. 8 van de 10 mensen beschrijven hun plek als een deel van henzelf (86%) en 58% is het ermee eens dat ze 'het gevoel hebben erbij te horen' wanneer ze deze plekken bezoeken. De resultaten geven aan dat de band met een plek ons op vier gebieden raken: mentaal welzijn, nostalgie, veiligheid en overleven. Voor velen uit de kracht van de band met plaatsen zich in een sterk verlangen en noodzaak om deze plaatsen te beschermen voor toekomstige generaties; 61% zegt dat ze proberen de plaats die het belangrijkste voor hen is te beschermen. Dit onderzoek heeft aangetoond dat er een sterke fysieke en emotionele band bestaat tussen plaatsen en mensen – en dat deze plaatsen een positief effect hebben op ons welzijn. Ook vanuit eerste kwalitatieve en kwantitatieve

^ Inwoners Hoogeveen in de rij voor Aquarel Landschap met een boerderij

3 Erfgoed telt, de betekenis van erfgoed voor de samenleving, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018

4 Places that make us, National Trust, 2017

onderzoeken naar aanleiding van het startjaar Van Gogh Drenthe zien we dat de erfenis van Van Gogh de trots op de regio stimuleert en kansen biedt om verder te versterken. Zo geeft het indicatieve bewonersonderzoek in Nieuw-Amsterdam/Veenoord aan dat 75% van de respondenten (84 bewoners en 22 ondernemers) positief aankijkt tegen de aandacht voor Van Gogh. 68% van de inwoners geeft aan dat de Van Gogh initiatieven hun dorp mooier maakt. Bovendien denkt 71% van de ondernemers dat ze kunnen profiteren van de bezoekers die naar het dorp toekomen. De onlangs gestarte crowdfundingactie door stichting Van Gogh Dorp Drenthe geeft op kwalitatieve wijze aan hoe de trots in het dorp wordt aangewakkerd. Meer dan 200 personen gaven een donatie en lieten hun motivatie achter op de crowdfundingwebsite. Het bezoek van de Van Gogh aquarel aan het Van Gogh Huis Drenthe in Nieuw-Amsterdam/Veenoord en De Tamboer in Hoogeveen in september 2024 trok veel inwoners en versterkte de trots van inwoners.

Talent en mentaal welzijn ontwikkelen

Vanuit de brieven die Van Gogh vanuit Drenthe schreef aan zijn broer Theo, weten we dat deze periode zich, naast laaiend enthousiasme over het landschap van Drenthe, ook kenmerkt door mentale problemen, eenzaamheid en een ontdekkingstocht naar het kunstenaarschap van Van Gogh. We weten ook vanuit Van Goghs latere leven dat zijn mentale problemen verergerden. Door binnen het Van Gogh thema ook aandacht te vestigen op mentaal welzijn, willen we er aan bijdragen dat er meer gesproken wordt over mentale gezondheid. Het thema mentaal welzijn en talentontwikkeling komt veelvuldig in zijn Drentse brieven naar voren.

In 2023 hebben we op kleine schaal wat eerste positieve ervaring opgedaan hoe we met de inspiratie vanuit Van Gogh talentontwikkeling kunnen inzetten. Ook vanuit onderzoek blijkt dat talentontwikkeling sterk bijdraagt aan de ontwikkeling van kinderen/jeugd. Programma's waarbij

sprake is van onderzoekend leren en waarin het stellen van vragen centraal staat, lijken meer effect te hebben dan programma's waarbij andere vormen van instructie centraal staan (Alfieri, Brooks, Aldrich & Tenenbaum, 2011). Kinderen leren wat hun passies en talenten zijn, maar leren ook belangrijke levensvaardigheden zoals doorzettingsvermogen, samenwerken en communiceren. Het biedt tools om niet alleen een plek in de maatschappij te vinden maar deze ook actiever vorm te geven (o.a. Anja Sinnige en expertisecentrumkinderopvang.nl).

Als we kijken naar mentaal welzijn dan kunnen we concluderen dat er nog altijd een taboe rust op het praten over mentale gezondheid, zeker in deze regio. Een veel gehoorde reactie in gesprekken is: daar praat je gewoon niet over. Door niet over mentale gezondheid te praten, blijven problemen als eenzaamheid en psychische klachten bestaan en kunnen ze zelfs groeien. En de cijfers liegen er niet om: in de regio voelt 45%⁵ van de inwoners zich wel eens eenzaam en 13% ervaart zelfs ernstige eenzaamheid. Daarnaast geeft 19% van de inwoners vanaf 18 jaar aan dat ze last hebben van psychische klachten⁶, waarbij het aandeel onder jongeren hoger ligt. Dit aantal blijft de afgelopen jaren stijgen en de coronapandemie heeft hier ook aan bijgedragen.

Vanuit onderzoek weten we dat kunst een positief effect kan hebben op het mentale welzijn. Zo concludeerde in 2019 de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) na het samenbrengen van 900 onderzoeken officieel: kunst beleven en musea bezoeken bevordert de gezondheid en het algehele welzijn. Ook uit het onderzoek van Culture Action Europe blijkt dat het beleven van kunst de gezondheid en het algehele welbevinden bevordert. Kunst kan mensen bij elkaar brengen en helpt om mentale problemen bespreekbaar te

5 gezondheidsatlasdrenthe.nl

6 https://buurtatlas.vzinfo.nl/#psychische_klachten

Wat vinden inwoners van Van Gogh Drenthe

“Van Gogh moet voor altijd in Nieuw-Amsterdam in beeld blijven!”

“Onze donatie voor het beeld komt voort uit de liefde voor Drenthe en de woeste grond die ons, net als Van Gogh blijft inspireren!”

“Het is een echte Van Gogh in Hoogeveen!”

“Als Hoogevener blijf ik het bijzonder vinden dat Hoogeveen daar ook een klein onderdeel van uitmaakt!”

“Ben er best een beetje trots op dat Van Gogh hier rondgelopen heeft en het hier zo mooi vond!”

“We pochen er zelf ook wel een beetje mee dat het nu hier, in onze woonplaats, hangt!”

“We mogen met z'n allen best een beetje trotser zijn.”

“Dat Van Gogh zo dicht bij mijn woonplaats heeft rondgezworven voelt bijzonder. Het zorgt ervoor dat ik door de ogen van Van Gogh naar het landschap kijk en veel beter zie hoe mooi het hier is!”

“We zijn verrast hoeveel campinggasten naar de Van Goghroutes vroegen afgelopen zomer!”

maken. Door kunst kunnen mensen op een laagdrempelige manier praten over hun gevoelens en ervaringen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat kunst en cultuur de vreugde en het gevoel van eigenwaarde bij mensen kunnen vergroten en hen helpen zich meer verbonden te voelen met anderen⁷. Doordat deze twee thema's zo nadrukkelijk in de brieven van Van Gogh naar voren komen, en de eerste experimenten positief zijn, willen we deze thema's verder uitwerken in dit uitvoeringsplan.

Economische en cultuur-recreatieve ontwikkeling

De verdere verankering van Van Gogh Drenthe in productaanbod en marketing is een kans voor het Zuiden en Oosten van Drenthe waar er nog voldoende ruimte is voor toeristische en recreatieve ontwikkeling. Dit draagt bij aan behoud en versterking van voorzieningen in deze regio en biedt ondernemers een kans om met een nieuw en bekend thema (Van Gogh) te vitaliseren en werkgelegenheid te bevorderen. Aandachtspunt daarbij is dat moet worden gestreefd naar een gezonde balans tussen bezoekers en bewoners. Daarbij is een aanpak samen met inwoners essentieel.

Nieuw bijzonder aanbod op het thema Van Gogh met inzet op verbinding cultuur en landschap (natuur), biedt kansen voor inspiratie voor inwoners en nieuwe- of herhaalbezoekers aan Drenthe. Met name voor de doelgroep inzichtzoekers en de vergrijzende doelgroep die ook buiten het hoogseizoen op vakantie kan gaan. Ook is de bezoekenintentie op het thema Van Gogh Drenthe hoog onder de cultuurtoerist (46%, 2021).

Stand van brede welvaart

In het rapport Stand van de regio Zuid- en Oost- Drenthe wordt aan de hand van 42 indicatoren bekeken wat de brede welvaartsontwikkeling is. De meest kenmerkende

problemen in de regio Zuid- en Oost-Drenthe zijn intergenerationele armoede, een kwetsbare economie, vergrijzing en ontgroening, gezondheid, kansenongelijkheid en het verdwijnen en de nabijheid van voorzieningen.⁸ Het biedt kansen om het aansprekende thema Van Gogh in te zetten om bij te dragen aan de verbetering van de welvaartsontwikkeling.

De zojuist benoemde trends en ontwikkelingen ondersteunen onze ambities om met Van Gogh als inspiratiebron te werken aan brede welvaart voor de regio Zuid- en Oost-

Drenthe waarbij we op regionaal en lokaal schaalniveau zoeken naar de juiste ontwikkelingen. In de volgende hoofdstukken omschrijven we welke aanpak we daarvoor kiezen en welke doelstellingen we daarbij hebben.

Bronnen: CBS, Prognose bevolking; kerncijfers, 2020-2070, 2020, NBTC-NIPO, CVO 2019 en 2020, NBTC: Verblijfstoerisme in Nederland in 2021, Update verwachtingen in 2 varianten, juli 2021, <https://www.cheaptickets.nl/blog/reistrends-2021>, <https://www.frankwatching.com/archive/2021/04/19/>, trendsreisbranch-travel-leisure/, <https://comebackmarketing.nl/tien-trends-die-leisure-gaanveranderen-in-2021>, regiodeal Zuid- en Oost-Drenthe, 2023, cultuurondernamen.nl, Elke regio telt, RLI, maart 2023, Berendschot, juni 2023, Verkenning cultuurbeleid provincie Drenthe, Perspectief op bestemming Drenthe 2030.

^ Natuurbeleving rondom Zweeloo

7 www.lkca.nl/artikel/cultuur-en-gezondheid/

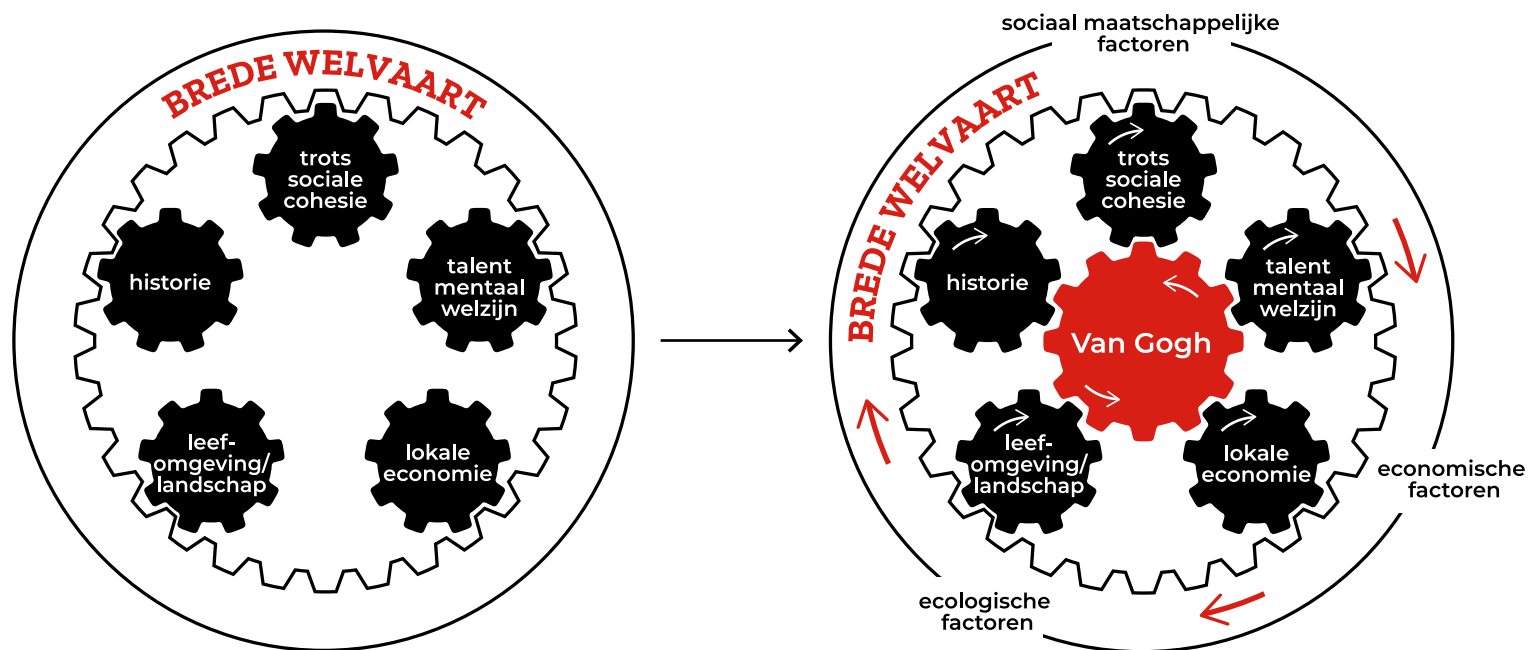
8 de stand van de regio Regio Deal Zuid- en Oost-Drenthe 2024

Aanpak voor brede welvaart

Zoals we in de inleiding al aangaven, willen we in dit Uitvoeringsplan 'Kiemen in Drentse grond' vanuit de inspiratie die Van Gogh ons geeft, werken aan brede welvaart in de regio, waarbij de brede welvaart is opgebouwd vanuit sociaal-maatschappelijke, ecologische en economische factoren.

Figuur 2a en 2b
Van Gogh zet brede welvaart
in beweging

Vanuit de analyse in het vorige hoofdstuk en vanuit de eerder uitgevoerde onderzoeken en evaluaties binnen de eerste Regio Deal, weten we dat onze regio op achterstand staat ten opzichte van andere regio's in Nederland en dat trots, talentontwikkeling en de economie niet vanzelfsprekend in beweging zijn of groei doormaken (Figuur 2a). Met de

ervaring van het Van Gogh startjaar 2023 vers in ons geheugen, hebben we ervaren dat Van Gogh in Drenthe als aanjager ingezet kan worden om leefomgeving, landschap, historie, talent, mentaal welzijn, trots, sociale cohesie en economie in beweging te krijgen en uiteindelijk ook het welzijn en de brede welvaart te stimuleren (Figuur 2b).

> Een slechtziende voelt het door Technasium leerlingen gemaakte Van Gogh 3D schilderij

Hieronder lichten we kort alle raders uit het model op de vorige pagina toe.

Beleving historie

De aangeboorde trots rondom Van Gogh Drenthe geeft ons de kans om met Van Gogh als inspiratiebron de robuuste historie van de regio met een positieve en inspirerende insteek zichtbaar en beleefbaar te maken. Van Gogh was immers erg onder de indruk van de oorspronkelijke natuur en de veenontginningen in onze regio. Hij zag de gewone mens, de veenarbeiders. Doordat Van Gogh de omgeving prachtig vond, is dat voor ons een inspiratiebron om de historie en het erfgoed van de regio onder de aandacht te brengen.

Leefomgeving/landschap

Van Gogh was onder de indruk van het oorspronkelijke landschap in Drenthe. Voor een deel kun je dit landschap nog steeds beleven in Drenthe bijvoorbeeld in het Bargerveen of het Mantingerveld, ook de omgeving rond Zweeloo ademt nog het landschap en de leefomgeving van 1883. We willen het landschap en leefomgeving waar Vincent zo van onder de indruk was en van ontspande, ook nu weer onder de aandacht brengen en benadrukken dat de groene buitenomgeving wonderen doet om op adem te komen.

Lokale economie

We willen, samen met de andere hier genoemde factoren en met Van Gogh als inspiratiebron, bijdragen aan een versterking van de lokale economie. Met nieuw aanbod stimuleren we zowel de directe als de indirecte werkgelegenheid (horeca, winkels, overnachtingsplekken). Daarnaast draagt de zichtbare erfenis van Van Gogh in

kunst, culturele bezienswaardigheden en wandel- en fietsroutes bij aan een aantrekkelijke woonomgeving en vestigingsklimaat. Het geeft een culturele boost aan de regio.

Talentontwikkeling en mentaal welzijn

Vanuit eerste ervaringen vanuit het startjaar 2023, zien we duidelijk kansen om de thema's talentontwikkeling en versterking van het mentale welzijn een gezicht te geven. De programma's voor talentontwikkeling, zoals uitgevoerd door de educatieve organisaties CultuurKlik, Facet, Marion Mencke, Drents Museum, Van Gogh Museum en Stichting Technasium, werden enthousiast ontvangen en verdienen het om verder te ontwikkelen. Ook rond het thema mentaal welzijn zien we goede kansen om aan de hand van de worstelingen die Van Gogh ervoer, dit thema verder te belichten zoals daarin ook een start is gemaakt met de voorstelling VINNIE van de Peergroup en de podcasts bij de Van Gogh wandeltocht rond Hoogeveen.

Trots en sociale cohesie

Gedurende het startjaar zagen we het ontluiken: Drentse trots op Van Gogh. En we zien het groeien in de regio, afgelopen jaar waren er zo'n 2.000 vrijwilligers betrokken bij de 135 Van Gogh activiteiten. De rondgang van de aangekochte Van Gogh aquarel 'Landschap met boerderij' in september 2024 bracht veel Drenten op de been om 'ons schilderij' in het echt te gaan bekijken. Deze trots willen we de komende jaren verder bestendigen en laten groeien. Deze trots zet ook aan tot sociale cohesie. Er ontstonden meerdere samenwerkingen van vrijwilligers; van een bloemenweide tot nieuw opgeleide schippers bij de Van Goghvaartritten. Van Gogh verbindt mensen. Ook dat willen we verder stimuleren en bestendigen de komende jaren.

Met bovenstaande aanpak willen we op de genoemde domeinen de brede welvaart in de regio Zuid- en Oost-Drenthe in beweging zetten met Van Gogh als onmisbare schakel.

Ambitie en doelstellingen

In dit hoofdstuk gaan we in op onze ambitie en de daarbij behorende doelstellingen. We geven daarnaast aan hoe de ambitie en doelstellingen bijdragen aan de opgaven vanuit de Regio Deal Zuid- en Oost- Drenthe en welke doelgroepen we willen bereiken.

4.1 Ambitie

Vanuit de conclusies uit de analyse en de hiervoor benoemde aanpak is het volgende onze ambitie:

We willen de erfenis van Vincent van Gogh in Drenthe blijvend zichtbaar en beleefbaar maken voor eigen inwoners en binnenlandse en buitenlandse bezoekers. Daarmee dragen we bij aan brede welvaart in de regio Zuid- en Oost-Drenthe. We doen dat door in te zetten op de thema's ontwikkeling van trots, talent, mentaal welzijn en een aantrekkelijke regio.

Naast deze ambitie willen we specifiek voor dit Uitvoeringsplan 'Kiemen in Drentse grond' met de volgende doelstellingen het verschil gaan maken en bijdragen aan de opgaven van de Regio Deal Zuid- en Oost- Drenthe:

1. We willen de trots op de regio Zuid- en Oost- Drenthe versterken door met Van Gogh als inspiratiebron, de historie van de regio te belichten. Uit onderzoek weten we dat erfgoed bij kan dragen aan een versterking van de geworteldheid van de identiteit en de versterking van trots en dat dit bijdraagt aan het welzijn van de inwoners. In 2027 streven we ernaar dat 55% van inwoners van Coevorden, Emmen en Hoogeveen er trots op is dat Van Gogh in Drenthe is geweest. (0-meting in 2024: 43% van de inwoners in de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen is er trots op dat Van Gogh in Drenthe is geweest).
2. Met Van Gogh als inspiratiebron willen we bijdragen aan een versterking van het mentale welzijn en talentontwikkeling en daarmee bijdragen aan de kansengelijkheid. We doen dat door voor het onderdeel mentaal welzijn in te zetten op de doorontwikkeling van de Gezonde School aanpak met het thema kunst/Van Gogh. Voor het thema talentontwikkeling zetten we in op de doorontwikkeling van bestaande Van Gogh Drenthe lespakketten. Hiermee willen we 6000 personen bereikt hebben in 2027.

3. Door het ontwikkelen van nieuw cultureel/toeristisch/recreatief aanbod willen we de aantrekkelijkheid van de leefomgeving van de regio vergroten. In 2027 willen we drie Van Gogh landmarks en (de versterking van) drie bezoekpunten realiseren in gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen. Met deze realisatie willen we in het jaar 2027 100.000 bezoekers aan Van Gogh Drenthe locaties hebben gehad.
4. Daarnaast willen we door het ontwikkelen van nieuw cultureel/toeristisch/recreatief aanbod bijdragen aan een versterking van het vestigingsklimaat in deze regio en daarmee de economie en de kansen voor ondernemers en werkgelegenheid versterken.

De doelen dragen op de volgende manier bij aan de volgende opgaven van de Regio Deal Zuid- en Oost-Drenthe:

Kansengelijkheid: Met het erfgoed van Van Gogh als inspiratiebron merken we dat we de soms rauwe historie van Zuid- en Oost- Drenthe vanuit een positieve insteek kunnen belichten en een positief effect genereren op de identiteit en trots van de regio Zuid- en Oost- Drenthe. Deze ontluikende trots werkt samenbindend. Zo waren er afgelopen jaar al zo'n 2.000 vrijwilligers betrokken bij Van Gogh activiteiten. Dit heeft uiteindelijk ook een breder effect op het welzijn in de regio, stimuleert de kansengelijkheid en er wordt een positieve stimulans gegeven aan het niet altijd positieve imago van de

< Jong en oud werkt samen aan het inzaaien van Van Gogh bloemenweide in Nieuw-Amsterdam/Veenoord

regio. Daarnaast denken we een bijdrage te kunnen leveren aan het versterken van talentontwikkeling waarmee het doorzettingsvermogen, samenwerkende capaciteiten en communiceren als levensvaardigheden worden gestimuleerd. Ook deze capaciteiten dragen bij aan de kansengelijkheid in de regio. Het ontwikkelen van nieuw bezoekbaar aanbod leidt tot indirecte en directe werkgelegenheidsontwikkeling waarmee ook een bijdrage wordt geleverd aan de kansengelijkheid ten opzichte van de rest van Nederland.

Toekomstbestendige en veerkrachtige economie: Op basis van monitoring van het startjaar Van Gogh Drenthe in 2023, weten we dat het thema Van Gogh mensen naar de regio trekt, maar dat het aanbod tot nu toe te mager is om een compleet meerdaags palet aan activiteiten neer te zetten. Door nieuw aanbod te genereren met dit Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse grond, denken we dat de aantrekkende werking van

zowel inwoners, als toeristen wordt versterkt, waardoor de economie verder wordt verbreed met vrijetijdseconomie. Ook voor ondernemers biedt het nieuwe aanbod perspectief om op in te spelen. Daarnaast zorgt het nieuwe aanbod ervoor dat de regio aantrekkelijker wordt en het vestigingsklimaat wordt verbeterd wat de toekomstbestendige en veerkrachtige economie verder in haar kracht zet.

Aantrekkelijke regio: Het toeristische en culturele aanbod in de regio Zuid- en Oost- Drenthe biedt ruimte voor een stimulans, waarbij we er op letten dat de schaalgrootte past bij de draagkracht van de omgeving. Door nieuw aanbod toe te voegen op een thema (Van Gogh) dat bewezen aanslaat bij bewoners en bezoekers, denken we de regio aantrekkelijker te maken en tegelijk de historie en cultuur van de regio meer zichtbaar te maken. Door het nieuwe Van Gogh aanbod zetten we de regio op de kaart en zal de aantrekkende werking van

zowel inwoners van de regio, als toeristen worden versterkt. Dit heeft een positief effect heeft op de economie. Ook kan dit nieuwe aanbod een aantrekkende werking hebben voor inwoners net over de grens. We willen cultuur met dit nieuwe aanbod actief stimuleren waarbij we extra aandacht richten op de doelgroep jeugd. Daarnaast stimuleren de projecten uit dit plan bewonersparticipatie en ontmoeting in de buurten, wat bijdraagt aan een prettige regio om te wonen. Als laatste zetten we Van Gogh neer als 1 van de 10 iconen* van Drenthe, waarmee we met het verhaal van Van Gogh bijdragen aan het op de kaart zetten van de regio als oorspronkelijke regio waar je weer kunt opladen.

4.2 Doelgroep

Met dit uitvoeringsplan willen we allereerst de inwoners van Zuid- en Oost- Drenthe bereiken. De projecten spelen zich met name af in de regio waar Van Gogh in 1883 zijn inspiratie vond, in de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen. Op een aantal thema's merken we een bredere interesse. Voor de projecten rond talentontwikkeling en mentaal welzijn zetten we naast bovengenoemde gemeenten ook graag in op de gemeenten Borger-Odoorn en Hardenberg. In Hardenberg werd bijvoorbeeld al tijdens het startjaar Van Gogh in 2023 samengewerkt met Stichting Technasium op een programma rond talentontwikkeling en Van Gogh.

Het overgrote deel van de projecten is toegankelijk voor een brede groep van inwoners en bij alle projecten betrekken we inwoners bij de ontwikkeling en/of uitvoering van de projecten. Bij een aantal projecten leggen we extra focus op de doelgroepen:

* Van Gogh Drenthe, Hunebedden, Wildlands, Fietsen en wandelen, Nationale parken, TT, Drents Museum, Geopark de Hondsrug, Koloniën van Weldadigheid, Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

- Jeugd: Bij zowel de basisschool leerlingen, middelbare schoolleerlingen en MBO willen we inzetten op talentontwikkeling en mentaal welzijn zowel vanuit school als vanuit vrijetijdsbeleving;
- Ondernemers: We willen de kansen van het thema Van Gogh voor de recreatie en toerisme nog meer onder de aandacht brengen bij ondernemers en duiden hoe Van Gogh kan helpen om hun bedrijven te vitaliseren door nieuw aanbod.

Daarnaast denken we bezoekers aan Drenthe te bereiken met de projecten die in dit uitvoeringsplan uitgewerkt worden. We hebben het dan met name over bezoekers met de leefstijlen 'inzichtzoekers' en 'avontuurzoekers'. Deze doelgroepen hebben bovengemiddeld interesse in cultuur en natuurbeleving en houden er van om al wandelend en fietsend er op uit te trekken. De inzichtzoeker gaat daarbij wat meer af op standaard aanbod, waarbij de avontuurzoeker, zoals de naam al zegt, het avontuur meer opzoekt en wordt getriggerd door nieuwe onontdekte belevingen. Hier past de relatieve onbekendheid van Van Gogh in Drenthe, goed bij.

Regionale Impact

Zoals in hoofdstuk 3: Aanpak voor brede welvaart, naar voren komt, zijn alle projecten er op gericht om als vliegwiel te fungeren voor brede welvaart in de regio. We denken dat we daarbij het thema Van Gogh als aanjager kunnen gebruiken, om de verschillende aspecten van brede welvaart in beweging te zetten. We kijken daarbij goed naar wat er speelt op een specifieke plek en proberen van daaruit lokaal een verbinding te maken. Om deze reden is in aanloop naar deze aanvraag al een drietal lokale verkenningen gedaan. Daarnaast denken we dat we met de ervaring die we opdoen in dit project (bijvoorbeeld op het gebied van bewonersparticipatie, beleving van historie in de regio, talentontwikkeling en mentaal welzijn) lessen kunnen leren, die we bij andere projecten (bijvoorbeeld

^ Aan de slag met een Van Gogh lespakket

bij een Regio Deal aanvraag op het thema Recreatie en Toerisme), verder kunnen inzetten en verfijnen. We vinden het daarom belangrijk om deze lessen te delen met de betrokken partners van de Regio Deal, maar ook daarbuiten in Nederland. We doen dit door onze bevindingen te delen op landelijke en regionale bijeenkomsten, op relevante websites en in gesprekken.

Integraliteit

Binnen dit Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse grond wordt vanuit het thema Van Gogh in Drenthe gewerkt aan de opgaven: kansengelijkheid, toekomstbestendige en veerkrachtige economie en een aantrekkelijke regio. Vanuit deze thema's wordt bij ieder onderdeel van het uitvoeringsplan gekeken welke partijen betrokken kunnen worden om een zo optimaal mogelijk resultaat te bereiken. Wanneer we kijken naar de inhoud van de projecten dan zien we vaak meerdere opgaven in meer of mindere mate integraal terugkomen. We halen onze input nadrukkelijk op binnen de regio in samenwerking met inwoners, jeugdleden, ondernemers, overheid, onderwijs en andere instellingen en kijken vanuit de opgaves welke partijen binnen, of buiten de regio (bijvoorbeeld betrekken van Rijksuniversiteit

Groningen en leren van benchmarks in den lande) gekoppeld kunnen worden om een goed resultaat neer te zetten. De focus qua geografische afbakening ligt in de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen. Waar dat mogelijk is, met name op de thema's mentaal welzijn en talentontwikkeling, wordt het hele Regio Deal gebied betrokken en zullen de programma's ook worden aangeboden in de gemeenten Borger-Odoorn en Hardenberg.

Afstemming positionering Van Gogh Europa

Binnen dit uitvoeringsplan vinden we het belangrijk om een eenduidige en heldere positionering van Van Gogh Drenthe neer te zetten, zowel binnen Drenthe als ook in afstemming met andere Van Gogh locaties in Europa. De positionering geeft aan waarmee we ons profileren ten opzichte van andere bestemmingen, waarin we anders zijn. In Drenthe kiezen we ervoor om met name de inspiratie die Vincent van Gogh opdeed in het Drentse landschap uit te lichten. In Brabant wordt de focus meer gelegd op hoe Van Gogh als Brabander zich ontwikkelde tot kunstenaar. De Borinage zet in op de keuze van Van Gogh om kunstenaar te worden. In Frankrijk wordt de nadruk gelegd op zijn periode als 'volwassen' kunstenaar.

Als positionering hebben we gekozen: **Het oorspronkelijke Drentse landschap inspireerde Vincent van Gogh om in alle rust zijn passie voor de kunst te ontwikkelen. Datzelfde landschap geeft jou ruimte om weer op te laden. Als tastbaar erfgoed zijn in Drenthe het Van Gogh Huis Drenthe en andere beleefbare plekken te bezoeken.**

We laten de positionering terugkomen zowel in de planvorming en uitvoering van projecten, als in de marketingcommunicatie.

Ontwikkelprojecten voor brede welvaart

In het startjaar Van Gogh Drenthe 2023 hebben we gemerkt dat het vaste aanbod aan Van Gogh activiteiten nog niet voldoende is om als blijvend icoon van Drenthe te fungeren. In 2023 lag de focus op het organiseren van een heel aantal eenmalige events, naast de ontwikkeling van blijvend (cultureel) aanbod, om Van Gogh Drenthe een 'kickstart' te geven. Dit was hard nodig voor de eerste aandacht en bekendheid.

Nu is het zaak de energie en bekendheid die in 2023 is ontstaan te bestendigen. Daarvoor hebben we meer blijvend en verdiepend aanbod nodig. Zoals aangegeven in het Toekomstplan Van Gogh Drenthe willen we, in samenspraak met inwoners, ons blijvende aanbod uitbreiden met Van Gogh bezoekpunten, Van Gogh landmarks en daarnaast inzetten op een verdieping van het thema Van Gogh Drenthe met talentontwikkeling voor jeugd en programma's die het mentale welzijn van inwoners kunnen versterken. Om recht te doen aan de specifieke wensen en kansen van de lokale partners volgt hieronder een uitwerking van de deelprojecten die we de komende drie jaren willen gaan uitvoeren. De uitwerking in concrete projecten is het resultaat van een drietal verkenningen die in de zomer van 2024 is uitgevoerd in de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen. De drie verkenningen zijn tot stand gekomen in samenspraak met veel lokale verenigingen, stichtingen en ondernemers.

5.1 Talentontwikkeling en mentaal welzijn met Van Gogh als inspiratiebron

In het afgelopen jaar hebben we ervaren dat we het thema Van Gogh in Drenthe verder kunnen verdiepen op de thema's talentontwikkeling en mentaal welzijn. Bij het thema talentontwikkeling zetten we met name in op jeugd en bij mentaal welzijn op een bredere doelgroep.

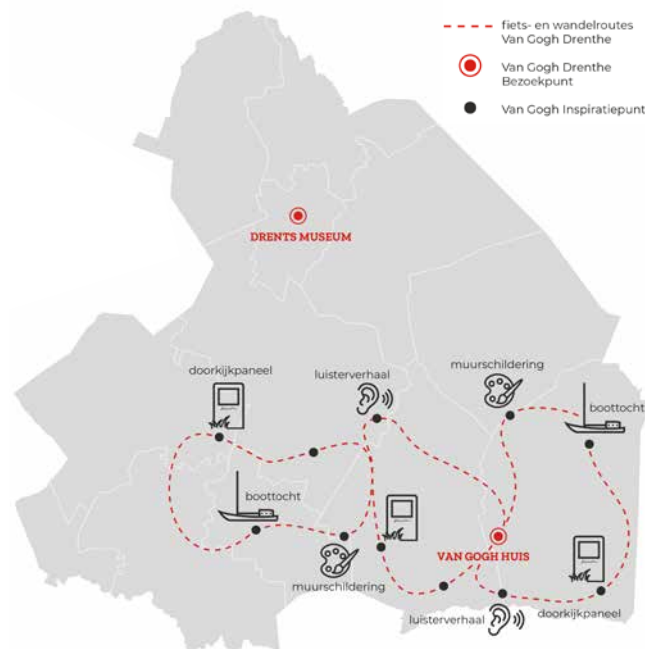
Analyse

In Nederland zijn er al mooie voorbeelden hoe kunst wordt ingezet om mensen samen te brengen en te inspireren. Er zijn workshops waarin mensen creatief bezig zijn en hun talenten ontdekken of musea organiseren evenementen waar mensen met elkaar in gesprek kunnen gaan. Kunst blijkt een krachtig middel om mensen dichterbij elkaar te brengen en te helpen groeien. Het verhaal van Vincent van Gogh past hier perfect bij. Zijn kunst kan mensen inspireren om eigen talenten te ontdekken. De persoonlijke worsteling van Vincent van Gogh met zijn mentale gezondheid biedt eveneens een ingang om over deze moeilijke onderwerpen te praten. Van Gogh laat zien dat het belangrijk is om in gesprek te gaan over je gevoelens. Kunst en creativiteit kunnen een middel zijn om met elkaar in gesprek te gaan.

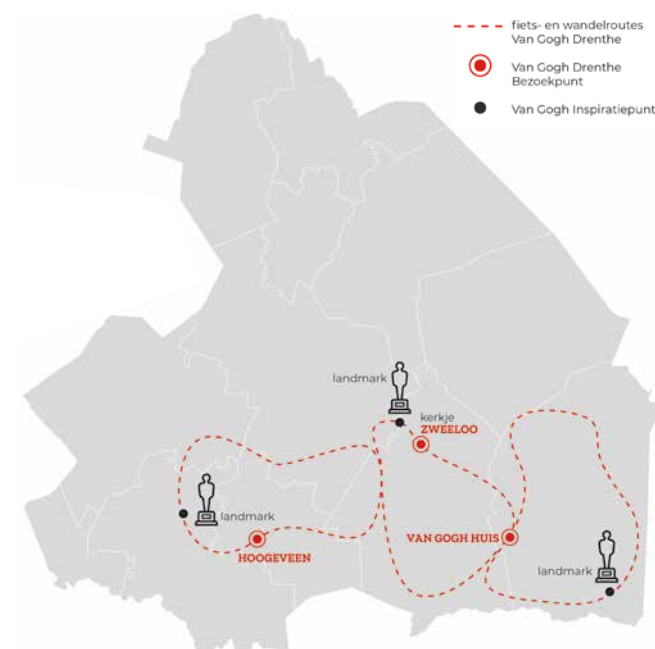
We vinden het als Van Gogh Drenthe belangrijk om naast het zichtbaar maken van de fysieke Van Gogh erfgoedplekken, ook een diepere laag aan te boren. Vanuit de positionering Van Gogh Drenthe ligt de nadruk op inspiratie opdoen uit de natuur en de ruimte te vinden om jezelf weer op te laden. In 2023 ervoeren we veel enthousiasme op dit thema. Deze positionering sluit aan bij het versterken van mentaal welzijn en talentontwikkeling. Vanuit de gesprekken die we voerden met Van Gogh Brabant betreffende de positionering, kwam vooral het onderwerp mentaal welzijn naar boven als onderscheidend voor Drenthe. Dit omdat het in de Drentse brieven van Van Gogh veelvuldig gaat over de eenzaamheid en de mentale staat van Van Gogh. Daarnaast is ook het Van Gogh Museum in Amsterdam bezig om het onderwerp mentaal welzijn actief te belichten als belangrijk onderdeel van het gedachtengoed van Vincent van Gogh. Zij doen dit door onder andere het programma Mindfull in het Museum aan te bieden en het mentale gezondheidsprogramma Open up with Vincent. Met het Van Gogh Museum is afgesproken om in de uitvoering ook ervaringen met elkaar uit te wisselen en van elkaar te leren. Met dit thema kijken we op een vernieuwende manier naar het verbeteren van mentale weerbaarheid, wat als voorbeeld dienen voor andere plekken in Nederland.

Wat willen we ontwikkelen

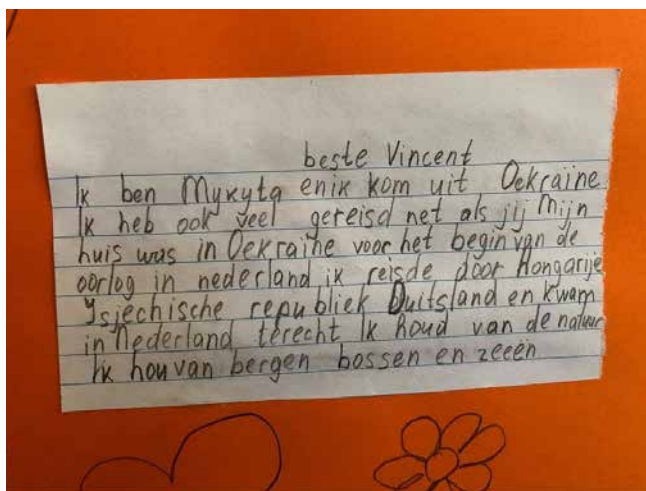
In 2023 is een heel aantal educatiepakketten ontwikkeld met het thema Van Gogh. Deze willen we actief aanbieden aan scholen in de regio en verder verdiepen en verbinden met het thema talentontwikkeling en mentaal welzijn. In samenspraak met scholen en de kinderen zelf, kijken we welke pakketten het meest succesvol zijn, welke pakketten versterkt of nieuw gemaakt kunnen worden. De pakketten worden vervolgens in co-creatie verder ontwikkeld met kinderen (zoals de kindergemeenteraad of jongerenraad maar ook via jongerenwerkers), onderwijs en cultuurpartners. De pakketten worden onderdeel van een structurele aanpak om gezondheid van jongeren in het onderwijs te borgen. Hiervoor gebruiken we de Gezonde School aanpak, waar GGD Drenthe uitvoerder van is op scholen in Emmen, Borger-Odoorn, Hoogeveen en Coevorden. De Gezonde School methodiek is een brede en bewezen aanpak die gezondheid van kinderen in het onderwijs voorop stelt. Mentale gezondheid (onder de

Figuur 3

Figuur 4

^ Talentontwikkeling bij jeugd

noemer "welbevinden") is een onderdeel van de Gezonde School aanpak. Binnen de Gezonde School aanpak wordt tot op heden nog niet gebruik gemaakt van het 'middel' kunst om mentaal welzijn te bevorderen. Dit gaat de GGD als pilot introduceren. Er wordt daarbij een verbinding gemaakt tussen de ontwikkelde Van Gogh lespakketten en het Gezonde School aanbod. GGD Drenthe is initiatiefnemer en kan de Gezonde School aanpak in nauwe samenwerking met de onderwijspartners en de gemeenten voorstellen, uitvoeren en borgen richting de toekomst.

Cultuureducatie instanties Facet, CultuurKlik, Marion Mencke en Drents Museum hebben in 2023 Van Gogh Drenthe educatiepakketten uitgegeven. Met hen willen we de bestaande educatiepakketten verdiepen op het thema talentontwikkeling.

Bijdrage aan brede welvaart

Door met Van Gogh als inspiratiebron in te zetten op het versterken van talentontwikkeling en mentaal welzijn, willen we mensen inspireren om eigen talenten te ontdekken en mentaal sterker te worden. Dit draagt bij aan je ontwikkeling als persoon en versterkt je levensvaardigheid en gevoel van eigenwaarde. Dit draagt bij aan je gezondheid, maar ook aan kansgelijkheid.

Hoe werken we samen

Dit initiatief rond talentontwikkeling en mentale gezondheid wordt getrokken door de GGD Drenthe. De GGD Drenthe is verantwoordelijk voor de mentale gezondheid op scholen in Drenthe. Zij werken binnen dit initiatief waar mogelijk samen met de cultuureducatie instanties in de regio zoals Facet en CultuurKlik en met de projectorganisatie van dit uitvoeringsplan. Bij alle ontwikkeling wordt steeds de

samenhang bewaakt met de bredere ontwikkelingen in de regio die spelen rondom extra aandacht voor mentale gezondheid in het onderwijs, bijvoorbeeld in het kader van de werkagenda Mentale Gezondheid van het IZA (Integraal Zorgakkoord) en de lokale plannen binnen het GALA (Gezond en Actief Leven Akkoord).

Borging

Bij gebleken succes worden de ontwikkelde programma's blijvend ingezet binnen de Gezonde School aanpak. Een effect op mentaal welzijn kan niet bewerkstelligd worden door een korte of eenmalige aanpak, daarom kiezen we voor een aansluiting bij de Gezonde School aanpak voor het thema mentaal welzijn en kunst. Er wordt daarbij ingezet op een groeimodel waarbij er bij gebleken succes een uitbreiding van het aantal scholen kan plaatsvinden. Bij het onderdeel talentontwikkeling wordt aangesloten bij bestaande educatiepakketten zodat daar ook een duurzame lijn in de ontwikkeling zit.

5.2 Ontwikkeling Van Gogh Landmarks

Analyse

In 2023 is er een basis gelegd om de erfenis van Van Gogh zichtbaar te maken. Er zijn als rode draad Van Gogh fiets- en wandelroutes ontwikkeld met aan de routes doorkijkpanelen, luisterverhalen en muurschilderingen (figuur 3). Het Van Gogh Huis Drenthe is, naast het Drents Museum, het enige bezoekpunt waar je naar toe kunt om het inhoudelijke Van Gogh verhaal te beleven. Dit huidige aanbod is te mager gebleken om inwoners en bezoekers goed mee te nemen in het verhaal achter Van Gogh in Drenthe. Daarom willen we in de periode 2024-2027 een drietal impactvolle nieuwe Van Gogh inspiratiepunten en een drietal bezoekpunten toevoegen in de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen. Dit is weergegeven in figuur 4.

De inspiratiepunten zorgen voor extra knopen in de rode draad van fiets- en wandelroutes. De inspiratiepunten zijn punten waar je even kort afstapt en stil staat bij het leven van Van Gogh. Voor de invulling van deze punten denken we aan drie impactvolle landmarks die het verhaal van Van Gogh Drenthe vertellen. De bezoekpunten worden verder uitgewerkt in paragraaf 5.3.

Wat willen we ontwikkelen

Deze landmarks willen we laten ontwikkelen door internationaal bekende en gerenommeerde beeldend kunstenaars. De landmarks versterken de belevingswaarde en de identiteit van de locatie en haar omgeving door het uitdragen van de bevindingen van Van Gogh in de betreffende gemeente in relatie tot o.a. (im)materieel erfgoed, landschappelijke kwaliteiten en plaatselijke verhalen. De landmarks moeten een WOW-effect creëren. In 2023 hebben we gemerkt dat de grote muurschilderingen die we aan de start van het jaar realiseerden ook dit WOW-effect gaven, waardoor we gelijk voor een brede zichtbaarheid zorgden. Deze nieuwe landmarks kunnen een nieuw perspectief bieden op de toekomst: per locatie worden de lokale wensen en uitgangspunten gebundeld en hier wordt de meest passende kunstenaar bij benaderd.

Uiteraard kiezen we voor kunstenaars die ervaren zijn met het werken in opdracht. Onderzoekende kunstenaars, die de locatie en de bijbehorende geschiedenis als uitgangspunt nemen voor een vertaling die past op de specifieke plek. Hiermee creëert de geschiedenis van Van Gogh in Drenthe ruimte voor nieuwe verbeelding.

^ Voorbeelden van landmarks

De landmarks worden geïnspireerd op de verschillende thema's per locatie. In Hoogeveen, het begin van de reis, is het uitgangspunt 'Omzien naar Elkaar'. In gemeente Coevorden staat de ontmoeting met andere kunstenaars en ambacht centraal en in Nieuw-Amsterdam/Veenoord de directe relatie met de inspiratie door het landschap, het 'kiemen in Drentse grond'. Een ode aan het veenlandschap, het eenvoudige boerenleven, de specifieke Drentse lichtval en luchten of Van Gogh's persoonlijke fascinatie voor eenvoudige hutten en boerderijen; dit is de eerste basis van de uitgangspunten voor nieuwe kunstwerken.

Wellicht ontstaat er een verwonderlijke plek die uitnodigt om te verpozen, met gelegenheid om te zitten en te spelen. Maar er kan ook een indrukwekkend monumentaal sculptuur verrijzen die recht doet aan de bevindingen van Van Gogh in Drenthe, zoals een lichtsculptuur of land art.

Bijdrage aan de brede welvaart

De landmarks dragen bij aan de esthetische verfraaiing van een gebied en geven een WOW-effect. Ze zorgen voor een grote zichtbaarheid, bieden inspiratie en creëren trots en verbinding voor de bewoners: het bevordert de identiteit van de gemeenschap en stimuleert economische ontwikkeling. Met het versterken van de bestaande fiets- en wandelroutes en het aantrekken van specifiek kunst- en cultuurminnend publiek (uit binnen en buitenland) is het een verrijking van het bestaande aanbod. Hiermee hopen we ook het meerdaags verblijf in Drenthe te vergroten.

Hoe werken we samen

Voor de selectie van kunstenaars en schetsontwerpen wordt een commissie samengesteld met kennis van de actuele (internationale) beeldende kunst. Hierbij denken we o.a. aan de directeur van het Drents Museum, de artistiek leider van de Drentse buitententoonstelling Into Nature en Landart Contemporary. We willen de kunstwerken goed borgen in de provinciale en landelijke museum- en kunstwereld en

daarmee de samenwerking binnen de regio versterken. Voor het verzamelen van de uitgangspunten per locatie werken we direct samen met de gemeenten. Zij worden ook gevraagd bewoners voor te dragen van verschillende generaties, die mee mogen denken over de formulering van de randvoorwaarden van de opdracht. Met hen zullen we commissies opstellen die de uitgangspunten, do's en dont's formuleren en samen zullen we zoeken naar een shortlist van kunstenaars die een schetsontwerp mogen realiseren voor de plek.

Met een educatie / participatieproject met scholen in de gemeenten, uitgevoerd door Drentse kunstenaars met ervaring in het onderwijs, willen we direct draagvlak en betrokkenheid creëren. Vanuit de fascinaties en uitgangspunten van de landmarks die worden gerealiseerd, gaan leerlingen aan de slag met persoonlijke opdrachten en ze zullen hierin worden uitgedaagd om hun eigen ideeën en dromen te verbeelden. Hier wordt ook gekeken naar een koppeling met de educatielessen op het thema talentontwikkeling en mentaal welzijn. De resultaten van de educatieve projecten zullen getoond worden bij de onthulling van de landmarks.

Uiteindelijk zullen deze lesprogramma's een duurzaam karakter moeten krijgen en elk schooljaar opnieuw verleiden om met leerlingen de kunstwerken te bezoeken.

Borging

De landmarks komen in eigendom en onderhoud van de gemeente waar het landmark wordt geplaatst. De informatie over de landmarks wordt opgenomen in de fiets- en wandelroutes. Ook worden de landmarks opgenomen in de bestaande educatiepakketten.

5.3 Ontwikkeling Van Gogh Drenthe bezoekpunten

In de 'Van Gogh Drenthe bezoekpunten' kunnen bezoekers de eerste inhoudelijke informatie over Van Gogh Drenthe opdoen en van daaruit het landschap intrekken om het Drenthe van Van Gogh te verkennen. Het zijn punten waar waar je voor omfietst of specifiek naar toe komt om meer te weten te komen over het inhoudelijke verhaal van Van Gogh Drenthe. Er wordt gedacht een bezoekpunt in Zweeloo, in Hoogeveen en een verdere professionalisering van het Van Gogh Huis Drenthe en haar directe omgeving. In de periode tussen 2025 en 2027 willen we drie bezoekpunten realiseren/uitbreiden die we hieronder verder toelichten.

5.3.1 Bestemmingsontwikkeling Van Gogh Huis Drenthe en haar directe omgeving

Analyse

De succesvolle start in 2023 met het Van Gogh-thema in Drenthe heeft veel enthousiasme opgeleverd bij verschillende betrokkenen, zoals bestuurders, organisaties en bewoners. Dit momentum biedt een unieke kans om verder te bouwen en de trots van de lokale gemeenschap te versterken door projecten die direct ten goede komen aan de bewoners. Er worden projecten voorgesteld die niet alleen meer bezoekers moeten trekken, maar ook de levenskwaliteit van de bewoners moet verbeteren. Het heeft tot doel om deze verbindingen te versterken en zo een duurzame impact te creëren voor zowel bezoekers als bewoners.

Wat willen we ontwikkelen

De projecten rond Nieuw-Amsterdam/Veenoord zijn gebaseerd op twee pijlers: de doorontwikkeling van het Van Gogh Huis Drenthe en het betrekken van het dorp. De uitwerking van deze pijlers komt voort uit de verkenning die in de zomer van 2024 is uitgevoerd in samenwerking met lokale partners.

De eerste pijler focust op het verder professionaliseren van het Van Gogh Huis Drenthe en het versterken van de uitstraling en functies. In 2023 is het Van Gogh Huis Drenthe gerenoveerd en nu bijna een jaar operationeel, maar verdere ontwikkeling is nodig. Deze pijler bestaat uit 3 projecten:

- **Project 1: Buitenruimte.** Dit project richt zich op het verbeteren van de zichtbaarheid van het Van Gogh Huis Drenthe, met als doel het aantrekkelijker en opvallender te maken voor bezoekers en bewoners. De entree wordt duidelijker gemaakt door visuele verbeteringen zoals een rode loper, bloembakken, en aangepaste belettering. Daarnaast wordt de gevel verlicht en wordt nagedacht over kunstzinnige lichtprojecties zoals teksten uit Van Gogh's brieven. Ook wordt gekeken naar het toevoegen van een dynamische geveldoek of muurschildering, met eventueel wisselende ontwerpen van lokale kunstenaars of aanpassing aan de seizoenen.
- **Project 2: Beleving en capaciteit.** Het tweede project draait om het verbeteren van de bezoekerservaring en de uitbreiding van de capaciteit. De entree en koffiecokner worden gezelliger gemaakt door extra aankleding, en een muur scheidt straks de entree van het museum voor een rustigere beleving. Er komt een multifunctionele ruimte voor workshops en rondleidingen en de kantoren worden heringericht om meer ruimte te creëren. Daarnaast komt er een interactieve installatie waar bezoekers een foto van zichzelf in Van Gogh-stijl kunnen laten maken. Rond de beleving wordt ook verdieping aangebracht door aandacht te besteden aan mentaal welzijn met het programma Mindfulness in Museums®. Hier worden kunstbelevingen ontworpen om het welzijn van verschillende doelgroepen te ondersteunen, zoals jongeren, mensen met psychische kwetsbaarheden en zorgprofessionals. Het doel is om dit programma binnen drie jaar op te bouwen, zodat het zich op lange termijn zelfstandig kan ontwikkelen.

- **Project 3: Organisatie en connecties.** Het laatste project richt zich op de versterking van de organisatie van het museum. Het verkrijgen van museale status zorgt voor betere samenwerking met andere musea en een breder publiek. Het verkrijgen van een museale status duurt in de praktijk zo'n anderhalf jaar en kan binnen de projectperiode worden gerealiseerd. Er wordt geïnvesteerd in de werving en opleiding van vrijwilligers en een bredere inzet van de locatiemanager voor de hierboven genoemde extra activiteiten. Verder wordt het Van Gogh Huis Drenthe een plek voor activiteiten in samenwerking met lokale organisaties, zoals mindful-sessies en koffieochtenden voor inwoners.

De tweede pijler richt zich op het zichtbaar en beleefbaar maken van het Van Gogh-thema in het dorp, met actieve betrokkenheid van bewoners en ondernemers. Ook deze pijler heeft drie projecten:

- **Project 1: Villagedressing.** Dit richt zich op het aanbrengen van Van Gogh-elementen in de openbare ruimte, zoals beschilderingen onder bruggen, aankleding van rotondes en versierde lantaarnpalen. Een belangrijk onderdeel is de verbetering van de bewegwijzering naar het Van Gogh Huis Drenthe, bijvoorbeeld door tegels in de stoep.
- **Project 2: Creatie van publiekstrekkers.** Het tweede project richt zich op het creëren van interactieve publiekstrekkers in het dorp. Eén idee is een opvallend, speels element in het straatbeeld waar bezoekers selfies kunnen maken en die ze vervolgens op sociale media delen. Een ander idee is het ontwikkelen van belevingslocaties langs fietsroutes die het Van Gogh-verhaal in de regio ondersteunen, gekoppeld aan rondleidingen en educatieve elementen.
- **Project 3: Betrekken van bewoners en ondernemers.** Dit project focust op het actief betrekken van bewoners en ondernemers. Bewonersprogramma's worden ontwikkeld,

< Voorbeeld stoeptegels

^ Voorbeeld streetart met jongeren

zoals gratis toegangsdagen en kunstprojecten voor jongeren, waarbij ze bijvoorbeeld street art kunnen maken. Ook ondernemers worden gestimuleerd om met het thema aan de slag te gaan door speciale Van Gogh-pakketten en regelmatig overleg. Ondernemers kunnen diensten aanbieden of hun panden beschikbaar stellen voor decoratie.

Bijdrage aan brede welvaart

Het totale plan draagt op verschillende manieren bij aan brede welvaart door zowel de lokale economie te versterken als het welzijn van de inwoners te bevorderen. De kern van het project is de verdere ontwikkeling van het Van Gogh-thema, dat als een verbindende factor fungeert tussen toerisme, cultuur, gezondheid en talentontwikkeling. Door toerisme en recreatie te koppelen aan mentale gezondheid en talentontwikkeling, biedt het project bewoners de kans om niet alleen te genieten van culturele voorzieningen, maar ook om te werken aan hun eigen persoonlijke ontwikkeling en mentale gezondheid, wat uiteindelijk bijdraagt aan de levenskwaliteit. Het plan ondersteunt tevens de fysieke en sociale omgeving van de regio door het thema Van Gogh zichtbaar te maken in de buitenruimte en door het creëren van publiekstrekkingen en belevingslocaties.

Hoe werken we samen

De basis van de samenwerking ligt tussen de Stichting Van Gogh Dorp Drenthe en het Van Gogh Huis Drenthe. Binnen de Stichting Van Gogh Dorp zijn het Plaatselijk Belang, de ondernemersvereniging, het Van Gogh Huis en het initiatief van de Bloemenweide actief. Voor de projecten rond mentaal welzijn en talentontwikkeling wordt de samenwerking met de GGD en de organisatie Mindfull in het Museum gezocht.

Borging

Nagenoeg alle projecten zijn permanent van karakter, het betreft een eenmalige investering om een impuls te geven aan een bepaald onderdeel van een bestaande locatie, organisatie of programma. Er wordt ook gebruik gemaakt van bestaande organisaties en gremia, zodat er niet nieuwe organisaties worden opgericht die daarna geen bestaansrecht meer hebben. Hiermee versterken we de bestaande organisaties.

5.3.2 Ontwikkeling Immersive Van Gogh Experience in Hoogeveen

Analyse

Hoogeveen is een stad in ontwikkeling. In het afgelopen jaar heeft de gemeente gezien dat het bekend worden van de geschiedenis omtrent Van Gogh in Drenthe trots aanwakkert bij de bewoners. Het verhaal biedt de bewoners een andere kijk op hun historie dan de gebruikelijke visie op het veenkoloniale verleden. Ook de mentale worsteling van Van Gogh is verrassend actueel en kan voor (jonge) mensen inspiratie bieden.

In de gemeente Hoogeveen is op dit moment weinig tastbaar dat herinnert aan het bezoek van Van Gogh. Er zijn fiets-, wandel en vaarroutes, er is een grote muurschildering gemaakt en bij aankomst op het station kan niemand ontgaan dat Van Gogh hier zijn reis naar Drenthe begon. Om ook op regenachtige dagen aanbod voor recreanten te hebben en om de eigen historie op een andere wijze te vertellen, wil de gemeente samen met lokale betrokkenen graag een beleving rondom het verblijf van Van Gogh in Hoogeveen ontwikkelen. Deze beleving moet passen bij het karakter van Hoogeveen en ook technologisch een publiekstrekker worden. Kortom, een ervaring met een WOW-effect voor jongeren en volwassenen. Tegelijkertijd heeft de provincie Drenthe al enkele jaren de behoefte aan meer attracties/belevingen die gasten bij minder mooi weer en in het laagseizoen kunnen bezoeken.

Wat willen we ontwikkelen

In Hoogeveen willen we een Immersive Van Gogh Experience ontwikkelen die inhaakt op wat hierboven omschreven is. Een immersive experience is een digitale beleving in een donkere ruimte, waar je door lichtprojecties als het ware in de schilderijen van Van Gogh rondloopt. Het is bij uitstek een aanvulling op het recreatieve aanbod. De experience maakt de culturele erfenis van Van Gogh zichtbaar en benadrukt de waarden van Drenthe en Hoogeveen, maar biedt ook

mogelijkheden om in de toekomst andere thema's op deze manier onder de aandacht te brengen. De beleving, waarbij het leven van Vincent Van Gogh centraal staat, kan jongeren, jongvolwassenen en anderen inspireren om hun dromen waar te maken en zichzelf te ontplooiën.

Bij de ideevorming zijn inwoners van Hoogeveen in meerdere werksessies al betrokken (bijvoorbeeld welk verhaal over Hoogeveen lichten we uit) waarin als thema is gekozen: Hoogeveen, het begin van een reis naar Drenthe, door de natuur en naar jezelf. Hoogeveen wil een gemeente zijn waar iedereen zich thuis kan voelen, waar iedereen gelijke kansen krijgt en zijn of haar talenten kan ontplooiën. De Immersive Experience, als sociaal-culturele voorziening, kan bijdragen aan de versterking van Hoogeveen als aantrekkelijke stad in de regio.

De pijlers waar de Immersive Experience op gebouwd wordt, sluiten heel goed aan bij de waarden van Drenthe en Van Gogh Hoogeveen. Ze brengen vanuit drie vragen Van Gogh en het 'heden' bij elkaar:

- Wat trok Van Gogh naar Drenthe?
- Wat hebben jongeren gemeen met Van Gogh?
- Wat verbindt jongeren met Drenthe?

De antwoorden op deze vragen vormen de pijlers onder de experience:

- Liefde voor pure (oer)natuur en pure mensen
- Zoektocht naar richting in je leven
- Trots zijn op je 'roots'

De bezoekers worden geprikkeld en uitgedaagd op een persoonlijke manier. Dat betekent dat de experience iets in de bezoeker wil losmaken, de experience moet de bezoeker raken, inspireren of aan het denken zetten. Door het persoonlijk te maken, wordt de beleving een dialoog. Je mag er zelf iets aan toevoegen. De beleving is opgebouwd uit drie delen: een introductie, een immersive deel en een interactief deel en hebben alle drie een eigen 'ruimte' nodig.

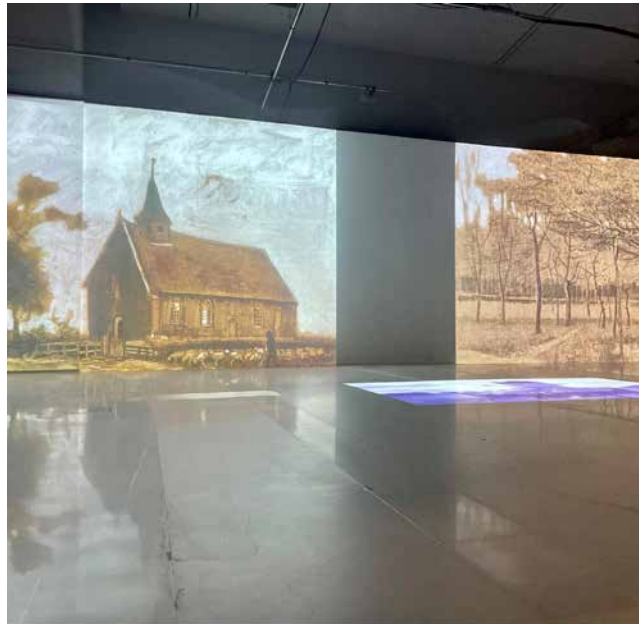

Introductie

Hier start de beleving van de experience. Bezoekers worden hier 'opgewarmd' voor de immersive ruimte. Bezoekers komen in een ruimte waar ze omringd worden door portretten en rustige muziek om ze in de juiste sfeer te brengen. Ze zien een mix van portretten van Drenten van rond 1883 en nieuwe hedendaagse portretten van jonge Drenten. Daarnaast vind je uitvergroete portret schetsen van Vincent van Gogh in deze ruimte. In deze ruimte worden de bezoekers vragen en stellingen voorgelegd, waar ze antwoord op moeten geven, bijvoorbeeld door in bepaalde vakken te gaan staan. Hoe goed kennen de bezoekers Van Gogh? En wat zouden ze doen in bepaalde situaties?

De immersive ruimte

Hier ervaren bezoekers een meeslepend verhaal dat over Van Gogh gaat, maar stiekem ook over hen zelf. Van Gogh was zoekend. Herkennen de bezoekers dat? Wat wil ik? Waar ben ik goed in? Is dit het? In een donkere ruimte met 270 graden lichtprojectie worden werken van Van Gogh, het Drentse landschap en quotes uit zijn brieven in combinatie met hedendaagse teksten vermengd. Het verhaal is geen lezing, maar een bijzondere beleving en moet een stukje magie overbrengen.

^ Voorbeeld van immersive ruimte

De interactieve ruimte

Na de immersive room zitten de bezoekers vol indrukken en inspiratie. Daarom krijgen ze in de interactieve ruimte de mogelijkheid om zelf creatief aan de slag te gaan en/of rustig te genieten van een kopje koffie. In steeds meer musea zie je ruimtes, waar je zelf bepaalde schilder- of druktechnieken kunt uitproberen. Deze voor kinderen ingerichte plaatsen, worden ook door veel volwassenen gebruikt.

Wat gemaakt wordt door bezoekers komt (digitaal) terecht in een Wall of Fame en wordt meegenomen als souvenir. Je kunt werken met selfies, kleurplaten, je favoriete kleuren mengen, etc. Naast de schilderwerken van Van Gogh zijn de brieven heel boeiend. Dat biedt ook inspiratie om in de interactieve ruimte mee te gaan spelen en de quotes van Van Gogh te vertalen naar de taal van nu.

^ Impressie interactieve ruimte

Hoofddoelgroep van de beleving in Hoogeveen zijn de Inzichtzoeker en daarnaast zijn Avontuurzoekers (Wow-factor) een interessante doelgroep. Ook de (school)groepen markt is interessant voor dit type belevingen. Groepen vragen wel om een doorstroomcapaciteit van ongeveer 25 à 50 personen per ontvangst. De locatie van de experience moet goed bereikbaar zijn met zowel auto als OV. Er wordt gezocht naar een locatie bij het station of het winkelcentrum.

Bijdrage aan brede welvaart

Door de ontwikkeling van de Immersive Experience in Hoogeveen wordt de Van Gogh Drenthe beleving als recreatief product versterkt. Waarbij dit cultuur-recreatieve product niet een doel op zich is, maar een middel om de samenhang in de samenleving te vergroten door ook al bij de totstandkoming van de Immersive Experience betrokken te zijn. Het maakt voor inwoners en bezoekers het bezoek van Van Gogh aan Hoogeveen, het begin van zijn reis in Drenthe, tastbaar.

Voor de inwoners zelf is de immersive experience iets om trots op te zijn en is het interessant voor scholen in Drenthe voor een uitje en om het gesprek over talentontwikkeling op gang te brengen waarbij Van Gogh de inspiratiebron is. Een dergelijke immersive experience is in Noord Nederland nog niet te vinden. Ook het versterken van de historische kennis bij de inwoners omtrent de aanwezigheid van Van Gogh, maar ook de veenkoloniale periode, is belangrijk. Als laatste brengt dit cultuurrecreatieve product extra bezoekers naar het centrum van Hoogeveen die, naast het bezoeken van de experience, vaak ook blijven hangen voor koffie, lunch/ diner of shoppen. Dit draagt bij aan een vitale economie, het behoud van het voorzieningenniveau en de leefbaarheid in Hoogeveen.

Hoe werken we samen

Voor de exploitatie en ontwikkeling van de immersive experience wordt een stichting opgericht. Deze werkt nauw samen met het ambassadeursnetwerk 'Het Reisgezelschap'. Op 11 september 2024 is een start gemaakt met het oprichten van dit netwerk tijdens een bijeenkomst met ondernemers, onderwijs, organisaties (zoals het theater, de bibliotheek, IT Hub) en enkele betrokken inwoners. Voor de ontwikkeling van de immersive experience wordt de samenwerking gezocht met landelijke experts. We willen hen graag laten samenwerken met lokale partijen zoals AI-specialist Andy Benjamins. Voor de ontwikkeling van de muziek bij de experience kan gewerkt worden met jong Drents talent. Hiervoor kunnen connecties met de Drentse poppodia, Stichting The Bake Shop e.a. worden gelegd. Ook het aanleveren van foto's van Drentse voorouders kan een opdracht zijn voor de jongeren (via de scholen) en/of via het Drents Archief of lokale (amateur)historici. De jongeren worden dan zelf ook geportretteerd en getoond. Jongeren worden ook voor de opening al uitgenodigd om hier creatieve uitingen te maken in het creative lab. Daarnaast zijn er in de interactieve ruimte mogelijkheden om de koppeling te maken met het bedrijfsleven van Hoogeveen en omstreken.

Borging

Door het oprichten van een stichting functioneert de experience als een zelfstandige eenheid. In de begroting in dit plan is rekening gehouden met conceptontwikkeling en uitvoering van de experience. De kosten voor het gebouw en de eventuele verbouwing van het gebouw is buiten deze begroting gehouden en wordt geborgd door de stichting, wat bijdraagt aan een duurzame exploitatie.

De kosten voor de jaarlijkse exploitatie worden geschat op:

Huisvesting:	€ 40.000,-
Lonen en vrijwilligersvergoeding:	€ 150.000,-
Marketing:	€ 25.000,-
Overige kosten:	€ 25.000,-
Reserveringen voor ontwikkeling extra experiences:	€ 35.000,-
Totaal:	€ 275.000,-

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3
Bezoekers	15.000	22.500	30.000
Inkomsten	€ 187.500	€ 281.250	€ 375.500

Zoals in bovenstaande exploitatiebegroting is te zien, is de experience na twee jaar verwacht rendabel en in staat om zelfstandig te functioneren. Daarbij moet worden opgemerkt dat er voldoende middelen moeten zijn om de Immersive belevingen met enige regelmaat te wisselen. Naast de reserveringen die de stichting hiervoor zelf opneemt in de begroting, kunnen hier ook fondsen en andere subsidies worden aangeschreven.

5.3.3 Ontwikkeling Inspiratieplekken Zweeloo

Analyse

Zweeloo is als dorpje een verrassende authentieke parel, staat al eeuwen bekend als geliefde bestemming voor kunstenaars en straalt een ambachtelijke sfeer uit. Niet voor niets is Zweeloo samen met de omliggende dorpen als kunstenaarsdorp aangesloten bij Euroart. De authenticiteit en ambachtelijkheid is haar kracht, maar tegelijkertijd mist Zweeloo op dit moment nog plekken om haar verhaal als authentiek en ambachtelijk kunstenaarsdorp te vertellen en in optima forma te laten beleven. We zien dat de beeldbepalende Hervormde kerk van Zweeloo zoekt naar een nieuw businessmodel om de kerk duurzaam te

kunnen onderhouden. Ook is er geen (overdekt) aanbod voor regenachtige dagen aanwezig en er mist een fysiek en professioneel startpunt om het dorp en haar omgeving te gaan verkennen. Om de kerk ruime openingstijden te geven, zijn voldoende vrijwilligers van belang, maar het is lastig om voldoende vrijwilligers te vinden binnen de huidige vrijwilligerspool. Het startjaar Van Gogh Drenthe in 2023 heeft de behoefte om start- en inspiratieplekken te ontwikkelen verder versterkt. Daarnaast zien we kansen om het verhaal van Zweeloo letterlijk een gezicht te geven vanuit het oogpunt van bestemmingsontwikkeling. Een goede afstemming met inwoners is daarbij essentieel.

Wat willen we ontwikkelen

We zetten in Zweeloo in op toekomstgerichte bestemmingsontwikkeling waar erfgoed, het vrijetijdsaanbod en gastheerschap een impuls krijgen. Er ontstaat samenhang tussen (potentiële) culturele trekpleisters zoals bijvoorbeeld de kerk, routes en betrokken ondernemers. Zweeloo krijgt als bestemming een upgrade. In afstemming met betrokken partners willen we inzetten op drie onderwerpen: sociale cohesie en participatie, gastheerschap en uitstraling en beleefbaar aanbod en ondernemerschap.

Sociale cohesie en participatie

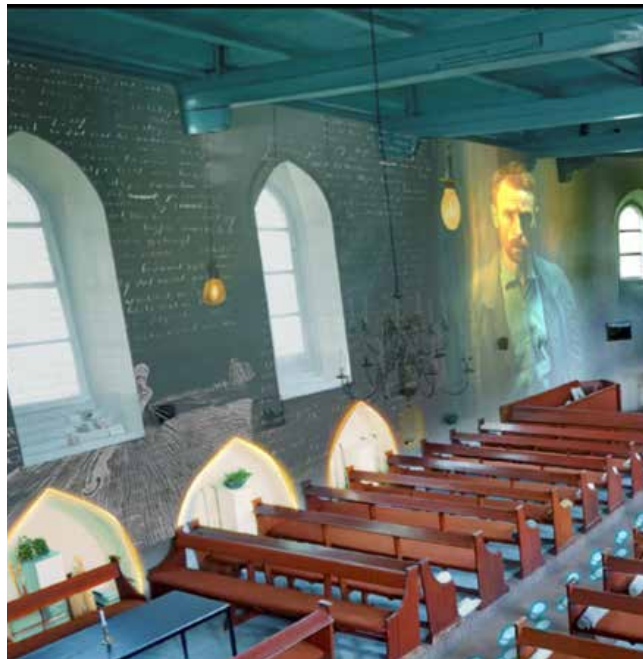
Zweeloo is een kleine gemeenschap, samen met hen willen we stappen zetten om het dorp meer beleefbaar te maken, daarom zetten we in op dorpsparticipatie om de te zetten stappen in goede afstemming te doen. Ook zetten we actief in op het stimuleren van kleine lokale initiatieven via de al lopende regeling lokale initiatieven Van Gogh.

Gastheerschap en uitstraling

Binnen het onderdeel Gastheerschap en uitstraling onderscheiden we verschillende onderdelen. De nadruk ligt op het ontwikkelen van een professioneel inspiratiepunt in de Hervormde kerk van Zweeloo.

- **Lichtprojectie en Tourist info in de kerk**

De kerk die in 1883 werd getekend door Vincent van Gogh, is momenteel nauwelijks open voor publiek en besteedt niet actief aandacht aan het verhaal van Vincent van Gogh. Deze wens is er echter wel en sluit aan bij kansen voor multifunctioneel gebruik van de kerk naast de kerkgang op zondag. Ook de Tourist info van Aalden/Zweeloo is geïnteresseerd in een nieuwe locatie waardoor een combinatiefunctie tussen kerk, inspiratiepunt en Tourist info voor de hand ligt. Als concept willen we naast een professionele Tourist info ook inzetten op een AI-lichtprojectie in de kerk die bezoekers meeneemt naar de reis die Vincent van Gogh in 1883 van Nieuw-Amsterdam naar Zweeloo maakte en die beschreven staat in een brief van Van Gogh. Tijdens de lichtprojectie wordt de kerk tijdelijk verduisterd en wordt op twee wanden van de kerk in beeld en geluid het verhaal over de tocht naar Zweeloo verteld. Door de AI-techniek wordt het verhaal verteld door Van Gogh zelf waardoor het verhaal indringend bij je binnenkomt.

- **Erfgoede Gasten: vernieuwend concept voor nieuwe vrijwilligers**

Om het inspiratiepunt voldoende open te kunnen laten zijn, zijn vrijwilligers nodig. Voor een deel kan dit worden ingevuld met de vrijwilligers van de Tourist info, maar om ruime openingstijden te kunnen hebben, zijn er meer vrijwilligers nodig. Om dit te kunnen realiseren is een vernieuwend concept bedacht: Erfgoede Gasten. Bij dit voor Nederland nieuwe concept, wordt een nieuwe groep vrijwilligers aangeboord: werkkenden die ook iets willen bijdragen aan de samenleving. Het concept voorziet in twee comfortabele, afgesloten werkplekken/werkpods op de etage van de kerk. Per dag kunnen twee mensen werken in de werkpod, waarbij de ene persoon bijvoorbeeld 's ochtends dienst doet als vrijwilliger in de kerk en de andere persoon ongestoord kan werken op een unieke erfgoedlocatie. In de middag gaat dat vice versa.

- **Opzetten vrijwilligersorganisatie**

Om de pool vrijwilligers als een geoliede machine in te kunnen zetten, wordt een vrijwilligersorganisatie ingericht. Daarnaast wordt ingezet op het opleiden van de vrijwilligers zodat zij gasten op een professionele wijze te woord kunnen staan.

- **Dorpsaankleding**

Daarnaast wordt er ook op ingezet om in het dorp op een aantal plekken op esthetisch verantwoorde wijze informatievoorziening en bewegwijzering te verbeteren. Ook de online 'bewegwijzering' via websites wordt aangepakt zodat het voor gasten duidelijk is welke locaties interessant zijn om te bezoeken.

< Impressie van lichtprojecties in de kerk van Zweeloo

Bijdrage aan brede welvaart

De integrale aanpak samen met inwoners en lokale organisaties zorgt ervoor dat de te ontwikkelen concepten invloed hebben op de samenhang en de sociale cohesie in het dorp. De ontwikkeling van onderscheidend aanbod en beleving in het buitengebied zorgt voor het vergroten van de aantrekkelijkheid om in de regio te wonen, werken en recreëren. Ook helpt het om voorzieningen, zoals de kerk, in stand te houden en het erfgoed toekomstbestendig te maken. Het realiseren van inspiratieplekken en een eenduidige uitstraling en identiteit draagt bij aan het toekomstbestendig en veerkrachtig maken van de economie. Het stimuleren van samenwerking tussen bestaande organisaties, het vergroten van inwonersinitiatieven, het aanbod vrijwilligers en het versterken van talentontwikkeling, heeft een positief effect op de sociale cohesie en trots.

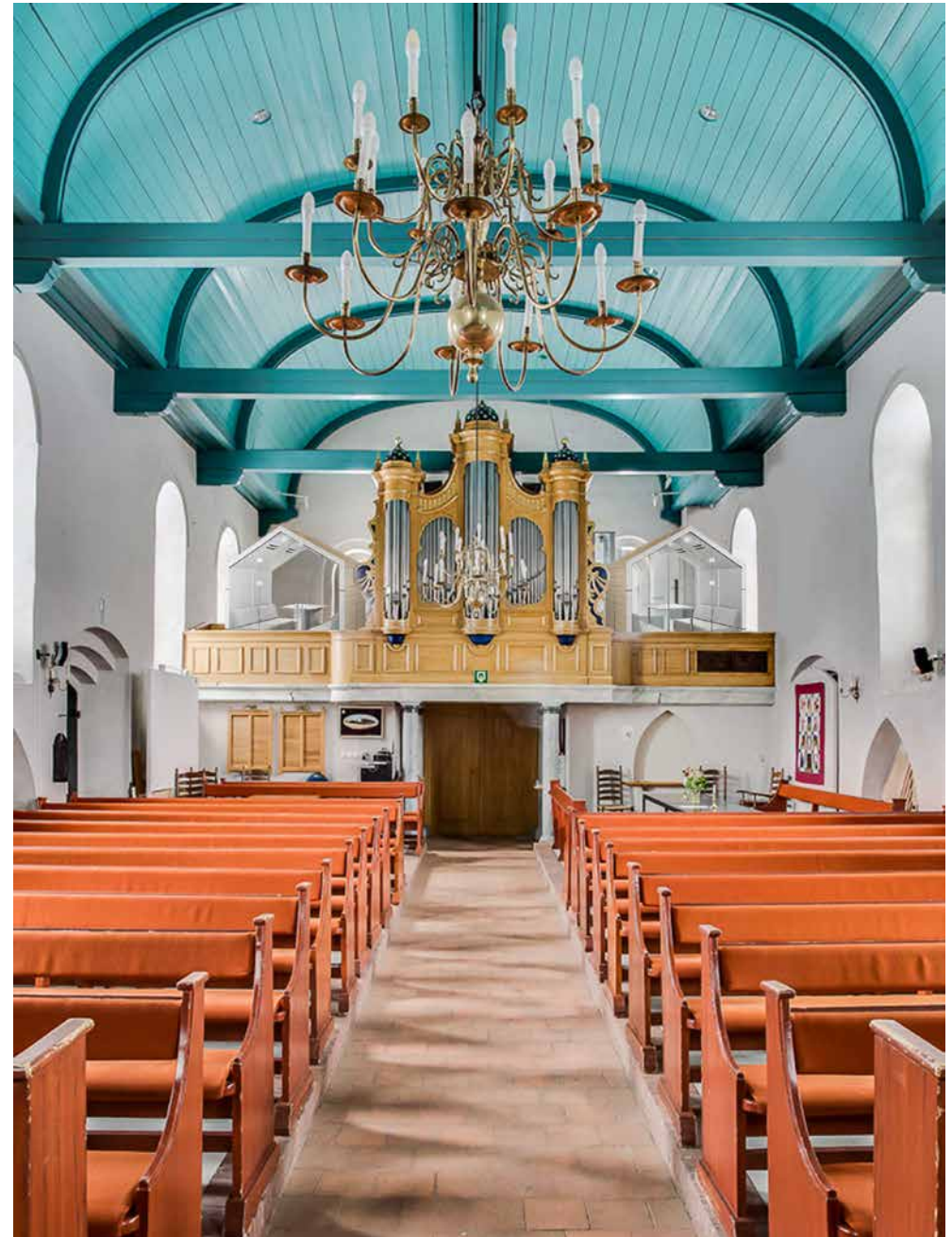
Hoe werken we samen

Bij de totstandkoming van de bovengenoemde initiatieven is een breed scala aan verenigingen en stichtingen uit Zweeloo betrokken. Een aantal van hen werkt nog niet samen. Dit plan biedt kansen om de samenwerking in het dorp duurzaam te versterken. Een betaalde aanjager/projectleider zorgt ervoor dat mensen bij elkaar worden gebracht en initiatieven tot uitvoer komen. De samenwerking biedt voor beide partijen duurzame oplossingen voor behoud van hun voorzieningen richting de toekomst.

Borging

Doordat er waarschijnlijk een nieuwe stichting wordt opgericht voor de openstelling en beleving in de kerk en er een goede exploitatie voor het openstellen van de kerk ligt, heeft de kerk een duurzame toekomstinvulling waarbij het multi-functionele gebruik als kerk en inspiratieplek geborgd is. Daarnaast is het de bedoeling dat de werkgroep in Zweeloo ook na afloop van het project wordt voortgezet waarbij de sociale cohesie in het dorp blijvend wordt gestimuleerd.

> Erfgoede Gasten: werkpods op etage

Monitoring en onderzoek

Om op een juiste en efficiënte wijze te kunnen bijdragen aan de brede welvaart in de regio, willen we inzetten op een aantal onderzoeken waarbij we extra focus leggen op het onderzoek naar de rol van erfgoed en historie en het effect daarvan op de trots, identiteit en welzijn van inwoners. Dit omdat we ervaren dat de regio waar je geboren bent, invloed heeft op je identiteit en welzijn.

Inwonersonderzoek

We willen nagaan hoe de trots op Van Gogh zich ontwikkelt in de regio. In 2024 vond daarvoor een eerste compacte meting plaats door CMO STAMM in opdracht van Drentse Parlement, waar uitvraag is gedaan naar de mening van inwoners over het toeristische en recreatieve aanbod.

Er is gevraagd in hoeverre inwoners van de gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen er trots op zijn dat Van Gogh in hun gemeente was. In 2024 zei 43% van de inwoners van deze gemeenten er trots op te zijn dat Van Gogh in hun gemeente was. In 2027 willen we dit opnieuw meten in een 1-meting waarbij we tegelijk wat dieper ingaan op de effecten van het Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse grond.

Metten effect lesmethodes mentaal welzijn en talentontwikkeling

De effectiviteit van de Gezonde School aanpak wordt via kwalitatief onderzoek gemeten.

Metten aantal bezoekers en bestedingen

Om te meten wat de impact is van de Van Gogh activiteiten meten we, waar dat kan, het aantal bezoekers aan activiteiten zoals: Het jaarlijkse aantal bezoekers aan het Van Gogh Huis Drenthe, bezoekers aan Van Gogh vaartochten, aantal verkochte fiets- en wandelroutes, bezoekers aan Van Gogh activiteiten en het aantal bezoekers van de te

ontwikkelen bezoekpunten in Hoogeveen en Zweeloo. Vanuit het aantal bezoekers kunnen we een schatting maken naar de bestedingen vanuit de gegevens van het Nationaal Vrije Tijds Onderzoek en het Continue Vakantie Onderzoek.

Onderzoek rol van erfgoed/historie op trots, identiteit en welzijn van inwoners

Het onderzoek naar het verband tussen erfgoed, trots, identiteit en welzijn is een vorm van onderzoek waarbij er gedurende de uitvoering van het project een meetmethode wordt ontwikkeld. In veel rapporten wordt, zoals eerder aangegeven in hoofdstuk 2, aangenomen dat er een duidelijk verband zit tussen de geworteldheid in een regio op basis van historie en identiteit, trots en welzijn. Veel bewijslast daarvoor is er nog niet. In dit onderzoek willen we meer bewijslast verzamelen op welke manier historie/erfgoed en geworteldheid bijdraagt aan identiteit, trots en welzijn. Hoe kunnen we het 'vertellen van de historie' beter inzetten in gebieden, welke methoden werken wel en welke niet. Bij dit onderzoek zal de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen een leidende rol vervullen. We betrekken hierbij ook de Alliantie van Kracht en werken samen met de Landelijke Data Alliantie en het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen.

> Muurschildering in Hoogeveen zorgt voor trots bij inwoners

Marketing en communicatie

Je kunt prachtig aanbod ontwikkelen, maar als niemand weet dat het bestaat, is het zonde van je geïnvesteerde geld. We willen binnen dit uitvoeringsplan het ontwikkelde aanbod ook zichtbaar maken via marketing en communicatie.

Het budget dat we willen inzetten op marketing en communicatie besteden we jaarrond aan het up to date houden van de website vangogh-drenthe.nl en actuele brochures. Ook wordt ingezet op het actief delen van informatie via de social mediakanalen van @vangogh-drenthe via Facebook en Instagram. Zo'n vijf keer per jaar worden persreizen georganiseerd waarbij we vaak samenwerken met het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen, Van Gogh Brabant en Van Gogh Europe.

Naast deze basis aan marketing en communicatie, willen we extra marketing inzetten op het nieuwe aanbod dat we binnen dit uitvoeringsplan realiseren, zodat deze nieuwe producten ook de o zo belangrijke kickstart krijgen in aandacht. Dit zodat ze een mooie basis aan media-aandacht en uiteindelijk bezoekers kunnen genereren in de eerste startjaren. Voor deze extra marketing nemen we budget op in de begroting van dit uitvoeringsplan.

In de marketing en communicatie zetten we met name in op de communicatie richting inwoners en bezoekers op de doelgroepen die omschreven staan in paragraaf 4.2 van dit uitvoeringsplan. Via de reguliere promotie van Marketing Drenthe, die buiten dit budget is gehouden, wordt daarnaast ook ingezet op het bereiken van de Duitse gast.

› Journalisten op persbezoek

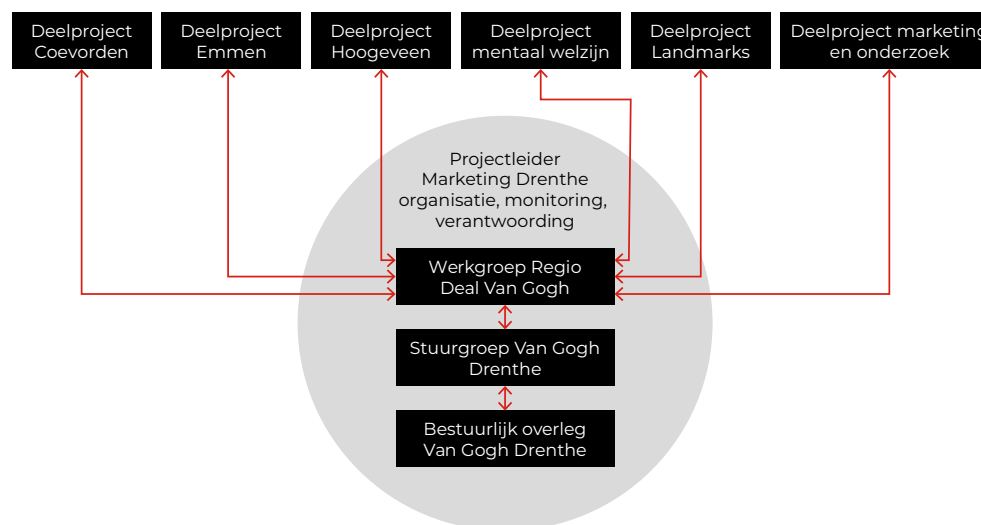
Organisatie en continuïteit

Voor een goede continuïteit en borging is een samenwerken op de lange termijn essentieel. In dit hoofdstuk duiden we hoe we binnen dit uitvoeringsplan samenwerken en hoe we de samenwerking borgen na afloop van het uitvoeringsplan.

We werken van onderop met een werkgroep waar een lokale coördinator per deelproject vertegenwoordigd is. In deze werkgroep werken we vanuit de triple helix gedachte waarbij overheden, kennisinstellingen, ondernemers, maatschappelijke organisaties en inwoners met elkaar samenwerken. De werkgroep zorgt voor afstemming lokaal/regionaal en geeft input voor de aanbodontwikkeling. De terugkoppeling wordt gedaan naar een stuurgroep in netwerkverband waar de opdrachtgevers in vertegenwoordigd zijn: de al bestaande stuurgroep Van Gogh Drenthe.

De linking pin tussen de werkgroep en de stuurgroep is de projectleider Van Gogh Drenthe. De projectleider Van Gogh Drenthe valt onder verantwoordelijkheid van Marketing Drenthe. De projectleider heeft als taak om het totale programma Van Gogh Drenthe aan te sturen en ook het Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse grond aan te sturen op hoofdlijnen en de monitoring en evaluatie te verzorgen. Marketing Drenthe is als huidig projectleider Van Gogh Drenthe ook penvoerder in dit Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse grond. Voor deze aanvraag Uitvoeringsplan Kiemen in Drentse Grond maken we gebruik van een Netwerksubsidie waarbij we werken met een samenwerkingsovereenkomst tussen de deelprojecten/projectpartners.

Per deelproject is er een lokale coördinator die financieel en inhoudelijk verantwoordelijk is voor dat deelproject. De lokale coördinator heeft zijn/haar voelspriet in het dorp/

de stad zodat de projecten goed aansluiten bij lokale wensen. De taken en verantwoordelijkheden van de diverse partners zijn vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst. Na afloop van het project blijft de samenwerking Van Gogh Drenthe bestaan, waarbij de ontwikkelde bezoekpunten mogelijk ook lid worden van de stuurgroep Van Gogh Drenthe. Wanneer dat efficiënt is, zetten we de stuurgroep om in een stichting Van Gogh Drenthe. De stuurgroep Van Gogh Drenthe komt in ieder geval 6x per jaar bij elkaar. De Werkgroep zal iedere maand bij elkaar komen. Twee keer per jaar zal op bestuurlijk niveau een bijeenkomst worden georganiseerd.

Continuïteit

We vinden het van groot belang dat na afloop van de subsidie de ontwikkelde projecten kunnen blijven bestaan. Daarom hebben we zoveel mogelijk gezocht naar partners die het nieuwe aanbod na afloop van het project kunnen voorzetten binnen hun organisatie. Het project leunt daarnaast op de al bestaande samenwerking Van Gogh Drenthe die ook na 2027 zal blijven bestaan.

Naast de samenwerking in Drenthe is de samenwerking opgezocht met andere Van Gogh partners in Nederland onder de naam het Landelijke Van Gogh (samenwerking Brabant, NBTC) en Van Gogh Europe.

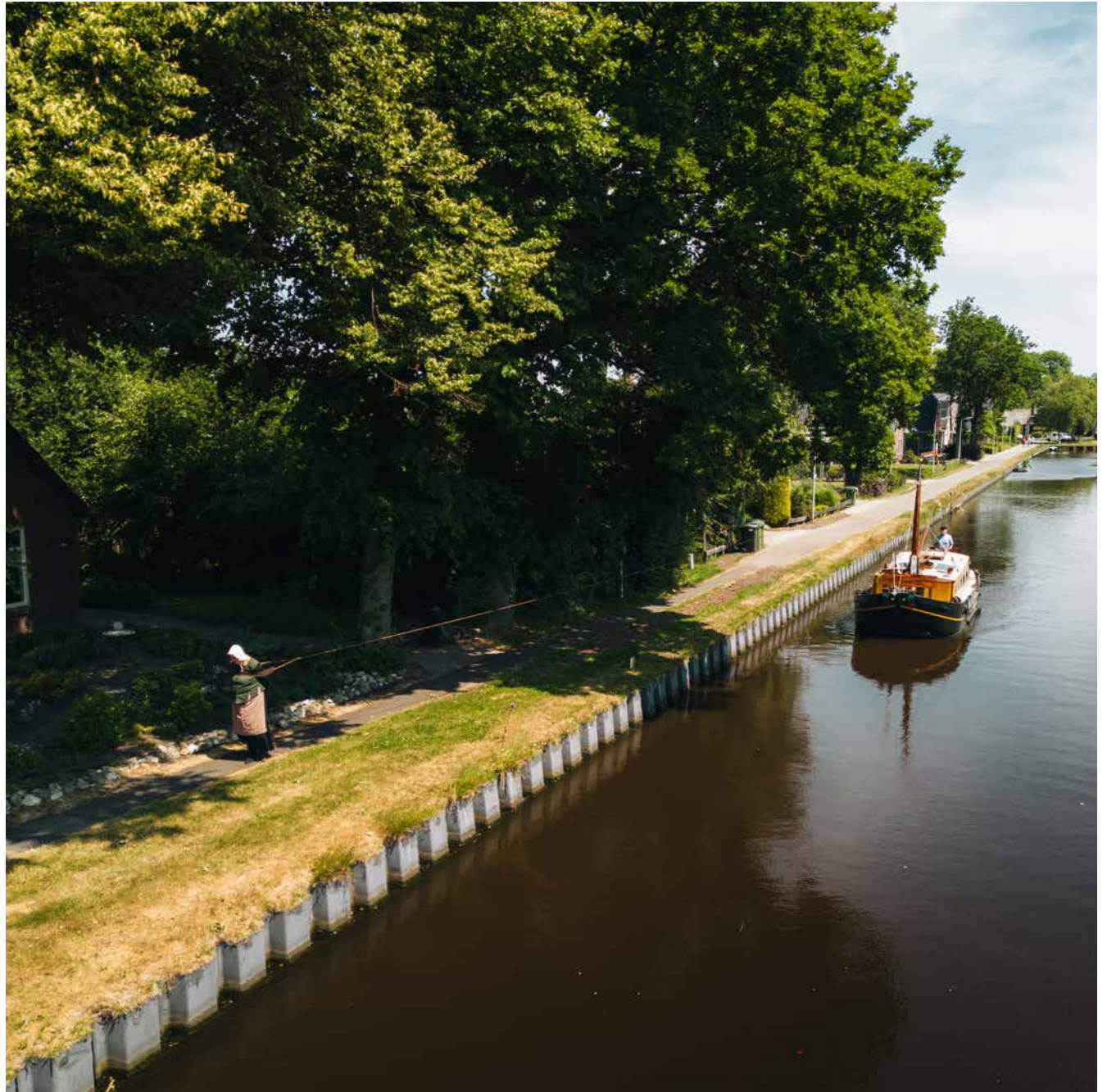
Haalbaarheid en beheersbaarheid

Als Van Gogh Drenthe vinden we de integraliteit van dit uitvoeringsplan essentieel. Wanneer we een aantal onderdelen uit het plan wegstrepen, doet dit afbreuk aan de totale resultaten van het plan en draaien de raders uit het schema op pagina 16 niet optimaal.

De opbouw van het project in deelprojecten, met per deelproject een eigen verantwoordelijke, zorgt ervoor dat projectleiders met de juiste expertise op de deelprojecten worden ingezet en dat de projecten goed haalbaar zijn in de periode van drie jaar van het uitvoeringsplan.

Door per maand of 1x per twee maanden een terugkoppeling te doen van de deelprojecten in de werkgroep Regio Deal Van Gogh en te kijken waar er meer afstemming en samenwerking nodig is, denken we dat de ambitie binnen dit uitvoeringsplan realistisch is. Dit baseren we ook op basis van onze ervaring met de start van Van Gogh in Drenthe in de jaren 2022 en 2023, waarin bijvoorbeeld in een jaar tijd de verbouwing van het Van Gogh Huis Drenthe gerealiseerd is, drie nieuwe bewegwijzerde fietsroutes en vier bewegwijzerde wandelroutes en twee grote muurschilderingen zijn gerealiseerd naast een omvangrijk evenementieel programma.

Daarnaast kunnen we, zowel ambtelijk als bestuurlijk, bouwen op de bestaande structuur van Van Gogh Drenthe en maken we gebruik van bestaande professionele organisaties die per onderwerp hun eigen expertise met zich meebrengen.

Resultaten en mijlpalen

In dit hoofdstuk geven we in het kort weer wat de resultaten en mijlpalen van het uitvoeringsplan zijn. Bij de resultaten kijken we allereerst naar de situatie voor 2023, vervolgens kijken we naar de actuele situatie na het startjaar in 2023. Als laatste kijken we naar de verwachte situatie aan het eind van de projectperiode, eind 2027.

Voor 2023	Nu (na het startjaar 2023)	Eind 2027
Weinig mensen weten dat Van Gogh in Drenthe is geweest. Het thema leeft maar bij een klein aantal mensen.	Startend enthousiasme en ontluikende trots voor thema Van Gogh in Drenthe bij inwoners (43% van de inwoners in er trots op dat Van Gogh in Drenthe is geweest), ondernemers en overheid. Daarnaast is er weinig interesse in de historie van de eigen regio.	Stevige verankering van enthousiasme en trots voor thema Van Gogh in Drenthe bij inwoners (55% van de inwoners is trots dat Van Gogh in Drenthe was), ondernemers en overheid en meer begrip voor de eigen historie van het gebied. Door de versterking van trots is er ook een bijdrage geleverd aan het versterken van het welzijn van de inwoners.
Alleen het Van Gogh Huis Drenthe, de B&B Logement Hartsuiker en het kerkje in Zweeloo zijn zichtbare punten die verband hebben met Van Gogh, ze zijn weinig beleefbaar en bezoekbaar.	Het eerste Van Gogh aanbod is ontwikkeld en met enthousiasme ontvangen (Verkozen tot Europese fietsroute van het jaar 2024, herontwikkeling Van Gogh Huis Drenthe en Van Gogh tentoonstelling in Drents Museum). Het (bezoekbare) aanbod is nog te mager om een complete meerdaagse Van Gogh beleving in Drenthe neer te zetten.	Voldoende kwalitatief en bezoekbaar aanbod om een complete meerdaagse Van Gogh beleving in Drenthe neer te zetten. We hebben het dan over het Van Gogh Huis Drenthe, de Immersive Room in Hoogeveen, Inspiratiepunten Zweeloo, drie landmarks en een Van Gogh zaal in de vaste collectiepresentatie van het Drents Museum. Dit heeft een positief effect op de aantrekkelijkheid van de regio.
Er wordt in de regio niet of weinig de koppeling gemaakt tussen kunst en talentontwikkeling en kunst en mentaal welzijn.	Er wordt in de regio weinig de koppeling gemaakt tussen kunst, talentontwikkeling en mentaal welzijn. In 2023 was er één voorstelling: VINNIE van de Peergroup die inging op talentontwikkeling en mentaal welzijn. In de Van Gogh wandelroute in Hoogeveen maakten we podcasts die ingingen op mentaal welzijn.	Stevig aanbod en ervaring om mentaal welzijn en talentontwikkeling met Van Gogh als inspiratiebron te verbeteren in de regio. Het ontwikkelde aanbod is in samenwerking met de GGD structureel verankerd in scholen en maatschappelijke organisaties. Dit draagt bij aan het welzijn en kansengelijkheid voor de huidige en komende generaties.
In deze regio is er ruimte voor de ontwikkeling van nieuw cultuurtoeristisch aanbod.	Ook na het startjaar 2023 hebben we geconstateerd dat het Van Gogh aanbod dat aanwezig is, te mager is om bezoekers een weekend vast te houden. Er is behoefte aan meer Van Gogh bezoekerplekken.	Door nieuw bezoekbaar aanbod toe te voegen aan de basis die is neergezet op het thema Van Gogh Drenthe wordt de aantrekkelijkheid van de regio op cultuurtoeristisch gebied vergroot, wat een positief effect heeft op de aantrekkelijkheid van de regio en het vestigingsklimaat.
Er is geen samenwerking tussen partijen om de erfenis van Van Gogh in Drenthe zichtbaar en beleefbaar te maken.	Er is een startende samenwerkingsvorm voor Van Gogh Drenthe bestaande uit lokale en regionale partners die nog verder moet settelen.	Er is een stevige samenwerkingsvorm voor Van Gogh Drenthe waarbij overheid, ondernemers en inwoners betrokken zijn.

Voor 2023	Nu (na het startjaar 2023)	Eind 2027
Er zijn geen in het oog trekkende eyecatchers rond het thema Van Gogh in Drenthe.	In 2023 is een eerste start gemaakt met in het oog trekkende eyecatchers. Er zijn 2 grote muurschilderingen gerealiseerd die aan de start van het jaar voor veel zichtbaarheid en trots hebben gezorgd.	Naast de 2 muurschilderingen zijn er ook 3 in het oog springende en impactvolle landmarks gerealiseerd, die de trots en beleefbaarheid van Van Gogh in Drenthe verder doet groeien. Daarnaast dragen de landmarks bij aan extra bezoekers en aan de aantrekkelijkheid van de regio.
Het Van Gogh Huis Drenthe in Nieuw-Amsterdam/Veenoord is wat betreft presentatie verouderd en is qua organisatie niet verweven met het dorp.	In 2023 onderging het Van Gogh Huis Drenthe een metamorfose waarmee een professionele basis is gecreëerd. De zichtbaarheid en impact op de lokale gemeenschap en bezoekers is echter nog beperkt. Hoewel er al enige trots en betrokkenheid is vanuit de lokale gemeenschap, blijft de bredere regio relatief onbekend als toeristische trekpleister en is het effect op de lokale economie en welzijn nog beperkt.	Bij Van Gogh-projecten worden zowel toeristen als inwoners direct betrokken bij culturele en maatschappelijke projecten. Door citydressing, belevingslocaties en interactieve kunstwerken, krijgt het Van Gogh Huis Drenthe een prominente plek in het dorp en de regio. Daarnaast wordt de lokale bevolking gestimuleerd om deel te nemen aan creatieve en welzijnsgerichte programma's, zoals kunstgerelateerde activiteiten. De regionale impact is dat de zichtbaarheid van de regio als toeristische bestemming groeit, lokale ondernemers profiteren van de toenemende bezoekersaantallen en de levenskwaliteit van inwoners verbetert door de aandacht voor mentale gezondheid en talentontwikkeling. Hierdoor ontstaat een sterkere sociale cohesie en economische groei, wat bijdraagt aan een duurzame brede welvaart in Zuid- en Oost-Drenthe.
Er is behalve de herdenkingssteen op de gevel van Logement Hartsuiker en op de begraafplaats in Hollandscheveld geen zichtbare verwijzing naar Van Goghs tijd in Hoogeveen.	Het Logement Hartsuiker is met bebording en inrichting meer gelinkt met Van Gogh en door de Van Gogh fiets-, wandel- en vaarroutes en de megamuurschildering begint de trots op Van Gogh in Hoogeveen te ontwakken. Maar er is nog niet voldoende Van Gogh aanbod om bezoekers een middag te kunnen vermaken.	Met de realisatie van de Immersive Experience en de landmark is er met het al bestaande aanbod genoeg aanbod om bezoekers een dag te vermaken en zorgt het ervoor dat bezoekers ook langer in het centrum van Hoogeveen verblijven voor lunch, diner, shoppen of slapen. Het maakt de erfenis van Van Gogh interessant voor een breed publiek en is aantrekkelijk voor regenachtige dagen. Dit levert een bijdrage aan behoud van voorzieningen en versterkt de aantrekkelijkheid van de stad. Een dergelijke immersive experience is nog niet in Noord-Nederland te vinden. De immersive experience is ook nieuw aanbod voor een culturele dag voor scholen.

Voor 2023	Nu (na het startjaar 2023)	Eind 2027
Zweeloo is een prachtig authentiek dorp, je kunt je voorstellen hoe het er hier in de tijd van Van Gogh uitzag. Er missen echter concrete start/informatiepunten waar je meer over de historie en achtergrond te weten komt en er is geen slecht weer voorziening.	In 2023 is er meer zichtbaarheid gekomen van wat Vincent van Gogh in Zweeloo kwam doen en welk verband dat heeft met de historie van het dorp door de plaatsing van doorkijkpanelen en het ontwikkelen van fiets- en wandelroutes. Er is behoefte aan een plek om het verhaal van Vincent van Gogh, andere kunstenaars en de ambachten te vertellen. De kerk kan lastig voldoende vrijwilligers vinden om de kerk door de week en in het weekend open te stellen.	Met de realisatie van een inspiratieplek in het kerkje van Zweeloo is er een duidelijk startpunt en slecht weer voorziening in het dorp bijgekomen met een regionale functie. Het multifunctionele gebruik van de kerk zorgt ervoor dat de kerkgang doorgang kan vinden en zorgt voor aanvullende inkomsten. Door het concept Erfgoede Gasten boren we een hele nieuwe groep vrijwilligers aan waardoor de openingstijden van de kerk verruimd zijn en biedt het concept tevens inspiratie voor andere erfgoedplekken in de regio. Daarnaast stimuleren de initiatieven de sociale cohesie in het dorp.

Mijlpalen

Datum	Mijlpaal / product
Q3 2025	Dorpsparticipatie Zweeloo
Q4 2025	Citydressing Nieuw-Amsterdam/Veenoord gereed
Q4 2025	Realisatie lespakket
Q4 2025	Buitenruimte/aankleding Van Gogh Huis Drenthe gereed
Q1 2026	Concept Erfgoede Gasten Zweeloo: nieuwe doelgroep vrijwilligers gereed
Q3 2026	Inspiratiepunt kerk Zweeloo gereed
Q3 2026	Opzetten vrijwilligersorganisatie Zweeloo gereed
Q4 2026	Beleving en capaciteitsverruiming Van Gogh Huis Drenthe gereed
Q4 2026	Opening Immersive beleving Hoogeveen
Q4 2026	Oplevering dorpsaankleding eenduidige bewegwijzering informatievoorziening Zweeloo
Q4 2026	Realisatie belevenislocaties Nieuw-Amsterdam/Veenoord
Q4 2027	Oplevering Landmarks
Q4 2027	Oplevering onderzoek rol erfgoed op trots, identiteit en welzijn
Q4 2027	Organisatie en connecties Van Gogh Huis Drenthe gereed
Q4 2027	Bewonersparticipatie Nieuw-Amsterdam/Veenoord gereed

Planning

Jaar	Wat
2025	
Talentontwikkeling en mentaal welzijn	Opstart ontwikkeling onderdeel talentontwikkeling, mentaal welzijn en kunst in lespakketten en realisatie eerste aangepaste lespakketten
Landmarks	Kaders en randvoorwaarden realiseren
	Selectiecommissie en curatorenteam samenstellen
	Locaties bepalen
	Externe fondsenwerving
	Benaderen kunstenaars, schetsopdrachten, definitieve selectie
Bestemmingsontwikkeling Van Gogh Huis Drenthe en omgeving	City dressing Nieuw-Amsterdam/Veenoord
	Opstart projecten in het Van Gogh Huis Drenthe
	Opstart projecten rondom het Van Gogh Huis Drenthe en bewonersparticipatie
Immersive Experience Hoogeveen	Oprichting stichting, vaststellen locatie, uitvraag en verstrekking opdracht ontwikkeling Immersive Experience
Inspiratiepunten Zweeloo	Start dorpsparticipatie Zweeloo
	Opstart conceptontwikkeling inspiratiepunt Zweeloo
	Opstart concept Erfgoede-Gasten
Onderzoek en monitoring	Start onderzoeksopzet erfgoed, identiteit en welzijn
2026	
Talentontwikkeling en mentaal welzijn	Opstart en realisatie Gezonde School aanpak met integratie inspiratie vanuit Kunst/Van Gogh
Landmarks	Realisatie landmarks
Bestemmingsontwikkeling Van Gogh Huis Drenthe en omgeving	Realisatie belevenislocaties Nieuw-Amsterdam/Veenoord
Immersive Experience Hoogeveen	Productie beleving, opstarten marketing, aantrekken vrijwilligers en medewerkers en gebruiksklaar maken beleving, kick-off Immersive Experience
Inspiratiepunten Zweeloo	Realisatie inspiratiepunt in kerkje Zweeloo
	Opstart vrijwilligersorganisatie Zweeloo
	Realisatie dorpsaankleding Zweeloo
Onderzoek en monitoring	Onderzoek erfgoed, identiteit en welzijn dataverzameling en analyse

Jaar	Wat
2027	
Talentontwikkeling en mentaal welzijn	Realisatie laatste lespakketten en opleveren eerste monitoring
Landmarks	Realisatie en plaatsing landmarks
	Bewonersactiviteiten rond realisatie landmarks
	Openingsactiviteiten rond Landmarks
Immersive Experience Hoogeveen	Exploitatie Immersive Experience
Onderzoek en monitoring	Oplevering onderzoek erfgoed, identiteit en welzijn, oplevering inwonersonderzoek en meting aantal bezoekers en bestedingen

Colofon

Van Gogh Drenthe, november 2024

Aan dit uitvoeringsplan droegen bij:

- Provincie Drenthe
- Gemeenten Coevorden, Emmen en Hoogeveen
- Drents Museum
- Recreatieschap Drenthe
- Marketing Drenthe
- A NXT Level
- Kiemkr8
- Leisure Link
- Van Gogh Huis Drenthe
- Stichting Van Gogh Dorp Drenthe
- Stichting Kunstenaarsdorp Zweeloo
- GGD Drenthe
- Stichting Kunst & Cultuur
- NBTC

Vele anderen leverden hun input aan bij bovenstaande partijen.

Niets van deze uitgave mag vermenigvuldigd of gepubliceerd worden zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Betrokken partijen aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele wijzigingen en/of onjuistheden.

Foto's

Marketing Drenthe, Carlos Cunha, Eliane Roest, Henk Lukken, Sjoerd Bracké en Cuno de Bruin, Sake Elzinga, John Neven, Alexandra Kuipers, Marion Mencke, Andy Benjamins, Photo Frank, Jessica de Korte.

Schilderijen

cover: Landschap met een boerderij, Vincent van Gogh, 1883, Drents Museum, Assen

Opmaak

In Ontwerp, Assen

Tekstredactie

Marketing Drenthe

Drenthe

Oerprovincie van Nederland